

*Jūra
dvēselē*

Jūra dvēselē

Gunta Gabrāne

ISBN 978-9934-657-05-4

Tekstu sagatavoja:

Gunta Gabrāne, Dabas aizsardzības pārvaldes
LIFE REEF projekta koordinatore

Fotogrāfijas – Gunta Gabrāne, Jānis Grundulis, Latvijas Hidroekoloģijas institūts,
Mareks Bērziņš.

Dzejoļi – skolēni no dažādām Latvijas skolām.

Ievads

Stāvu pie Baltijas jūras krasta, un vējš paceļ smiltis ap manām pēdām. Šeit, šajā bezgalīgajā smilšu un viļņu dialogā, atrodas kaut kas pavisam neievērojams – Baltijas plakangliemene. Mazs, ieapaļš radījums ar traušu, gandrīz caurspīdīgu čaulu, kas varbūt nerasniedz pat divu centimetru diametrā. Un tomēr, bez šīs mazās gliemenes Baltijas jūras pasaule nebūtu tāda, kādu to pazīstam.

Tāpat kā šī gliemene, arī mēs, cilvēki, esam savas vides radījumi. Mūsu dzīvesstāsti ir kā dažādas čaulas, katra unikāla, katra ar savām krāsām un reljefiem, ko veidojusi dzīve. Un tāpat kā Baltijas plakangliemene nevar pastāvēt bez jūras, arī mēs nevaram būt tas, kas esam, bez savas vides, bez cilvēkiem ap mums, bez tās vietas un laika, kas mūs veidojuši.

Šī mazā gliemene dzīvo savu dzīvi, filtrējot ūdeni, atdodot citiem barību, kalpojot par nemanāmu, bet būtisku saikni sarežģītā ekosistēmas tīklā. Viņa neprasa uzmanību nedz atzinību. Tomēr bez viņas, bez miljoniem viņai līdzīgo, nebūtu dzīves, līdzsvars tiktu salauzts. Vai ne tādi esam arī mēs? Katrs ar savu vietu šajā pasaulē. Katrs ar savu, varbūt neievērojamu, bet tomēr būtisku lomu. Mēs filtrējam savas dzīves pieredzi, veidojam nesaredzamus, bet dvēseliskus savienojumus ar cilvēkiem ap mums.

Šajā grāmatā Jūs atradīsiet stāstus kā gliemenes čaulas, izskalotas uz krasta. Katrs no tiem runā par vienu dzīvi, vienu ceļu, bet visi kopā veido mozaiku. Mūsu stāsti ir saistīti ar tiem, kas bijuši pirms mums, un tiem, kas nāks pēc. Tāpat kā Baltijas plakangliemene ir dziļi iesakņojusies Baltijas jūras ekosistēmā, arī mēs esam ieausti savā laika un vietas audumā.

Un starp šiem stāstiem Jūs atklāsi arī bērnu balsis dzejā, kas dzimusi no tīrākās vietas, kur dvēsele vēl prot runāt bez filtriem un bailēm. Bērni raksta par jūru tā, it kā redzētu to pirmo reizi, ar to brīnumu acīs, kas mums visiem būtu jāzaglabā. Tā ir brīva, viegla, bet reizē dziļi patiesa. Tajā ir tas pats, kas liek Baltijas jūrai šalkt gadsimtiem ilgi, bezgalīgā kustība, nemitīgā atjaunošanās, spēja būt gan maigai, gan spēcīgai.

Bez jūras nav Baltijas plakangliemenes. Bez pasaules, bez citiem cilvēkiem, bez mīlestības un cīņas, bez zaudējumiem un atradumiem, nebūtu arī mūsu stāsta. Un bez bērnu brīnuma acīm, bez viņu spējas ieraudzīt maģiju ikdienā, mēs zaudētu saikni ar to, kas mūsos visdziļākais – ar dvēseli, kas, tāpat kā jūra ir vēl jāiepazīst.

Lai šie stāsti Jums atgādina, Jūs esat svarīgi. Tikpat svarīgi kā tā mazā gliemene savā jūrā. Un Jūsu dzīvesstāsts ir neaizstājama šīs pasaules daļa.

Jūra asinīs un spītīga sirds

Intervija ar bijušo Lapmežciema pagastveci

Edmundu Pētersonu

Šī ir sirsnīga intervija ar cilvēku, kuram jūra ir asinīs un kurš ir piedzīvojis gan tās dāsnumu, gan skarbumu. Bijusī Lapmežciema pagasta amatpersona dalās atmiņās par pagātņi, ttagadni un stāsta par nākotnes redzējumu, kas cieši saistīts ar jūru un tās piekrastes likteni.

Mūsu šodienas saruna ir ar vīru, kura dzīve ir cieši saaugusi ar jūru, Lapmežciemā un pašvaldības darbu. Edmunds Pētersons (EP) ir bijušais Lapmežciema pagastvecis, kurš savulaik stājās pie stūres vietā, kur daudzi citi baidījās. Satikāties uz sarunu, lai ieskatītos viņa daudzpusīgajā pieredzē un neizsīkstošajā dzimtās puses mīlestībā.

Jūsu ceļš uz pagasta vadoņa amatu iesākās ļoti jaunam – tikai 31 gada vecumā, un diezgan negaidīti. Kā notika šī pāreja no padomju laika uz jaunās Latvijas pašpārvaldi, un kā Jūs nonācāt šajā atbildīgajā pozīcijā?

EP: Jā, tas bija 90. gadu sākums, kad juka arī kolhozi, zvejnieku saimniecības. Mainījās arī politiskā situācija – vairs nebija izpildkomitejas priekšsēdētāja, nāca valde un pagasta priekšnieks. Bija tāda divpakāpju sistēma. Es biju vietējais, un padomju laikos vietējos nereti lika tādos amatos. Jaunās vēlēšanas bija 1991. gadā, veidojās pagasta padome ar aptuveni 15 deputātiem. Iepriekšējais priekšsēdētājs bija gados, vēlējās atgriezties dzimtajā pusē pie Kuldīgas. Es tobrīd jau biju deputāts, un bija nepieciešams virzīt kādu, kas vadīs pagastu. Man bija tikai 31 gads, un neviens nevēlējās uzņemties šo smago atbildību, jo viss juka un bruka, vajadzēja saturēt. Mana sieviņa, kura diemžēl nu jau 18 gadus ir zem zemes, ļoti nevēlējās, lai es to daru. Visapkārt bija pieredzējušāki cilvēki. Pirmās vēlēšanas bija sarežģītas, neievēlēja nevienu. Toreiz rajona priekšsēdētājs pienāca pie manis un teica, kāpēc gan es nepamēģinātu vadīt, jo esmu no dzimtās vietas un pazīstu cilvēkus. Un tā no 1992. gada 18. decembra līdz 2009. gada 9. janvārim es pildīju šos pienākumus.

Jūsu laiks pašvaldībā sakrita ar valsts attīstības posmu, ko raksturoja reformas un pārmaiņas. Viens no spilgtākajiem momentiem, ko avoti izceļ, ir Jūsu neatlaidība pašvaldību apvienošanās jautājumā un zemes nodokļa politikā. Vai varat pastāstīt par šiem izaicinājumiem un to, kā Jūs tos pārvarējāt?

EP: Jā, tā bija pirmā pašvaldību reforma, kas gāja. Es kategoriski pateicu, ka mēs neapvienosimies. Mēs nodibinājām Lapmežciema novadu. Pēc tam sākās lielā apvienošana, un es izveidoju 30 pašvaldību grupu, kas pateica nē. Sākās tādas kā raganu medības, jo es savā veidā biju tāds, kas nepakļāvās. Mani noņēma no amata vides ministrs Zalāns. Tas bija saistīts arī ar teritorijas plānojumiem. Man neapstiprināja teritorijas plānojumu, un pastāv punkts, ka, ja pašvaldības vadītājs divu gadu laikā nevar izstrādāt plānu, viņu var atstādināt. Mēs tikāmies un vienojāmies, ka es mēneša laikā visu sakārtošu, bet pēc nedēļas jau bija pavēle par manu atstādināšanu. Lai tā nebūtu tīra izrēķināšanās, atbrīvoja vēl piecus.

Vēl viens liels moments bija kadastrālās vērtības nodoklis. Mēs bijām vienīgā pašvaldība Latvijā, kas pateica nē un nepacēla zemes nodokli. Mani vairākas reizes sauca uz Pašvaldību savienību un ministriju, jautājot, kāpēc es pret darbojos. Es teicu, ka mēs jau vienreiz to zemi esam nopirkuši, kāpēc mums nepārtraukti jāmaksā nodoklis, pat baltmaizi pērkot. Praktiski mēs to panācām. Augšējie pēc tam izdomāja, ka pašvaldības vairs to nevarēs darīt, to darīs valsts dienests.

Par mutes neturēšanu mani gribēja noņemt no amata trīs, četras reizes. Kad mani atcēla, pēc trim mēnešiem apstiprināja to pašu plānu, ko es biju izstrādājis. Bija arī apsūdzības, ka es ļauju apbūvēt kāpas, taču plānojumā tas nebija iekļauts, un viss, bija aizsargātajās zonās atļauts būvēt tikai uz esošiem pamatiem.

Cik nozīmīga Jūsu dzīvē un, iespējams, arī lēmumu pieņemšanā ir Jūsu dzimtas piederība Lapmežciemam, vietējām saknēm? Avoti min, ka Jūsu dzimta te dzīvo jau kopš 1700. gadiem.

EP: Jā, manai ģimenei ir ļoti dziļas saknes Lapmežciemā. Esmu jau 11. paaudze, vietējais iedzīvotājs. Ir pat ciltskoks sastādīts, fiksēts no 1723. gada Tukuma Slokas baznīcas grāmatās. Esmu pat veicis DNS testu, kas apliecina, ka esmu 98 % baltietis, lai pierādītu savu latviskumu. Visas iepriekšējās paaudzes pamatā bija zvejnieki. Bija tāds pieņēmums, ka, ja sievu no laukiem paņems, viņa nemācēs lāpīt tiklus vai zivis apstrādāt, un zvejniekam būs jāmirst badā. Bet tā tas nav – ja cilvēks vēlas, var iemācīties. Mana mamma arī no laukiem ieprecējās un strādāja zivju pārstrādē.

Mūsu ģimenes māja ir ļoti veca, no 1900. gada. Mans tēvs 50. gados piebūvēja klāt otru pusi. Tagad vecākais dēls plāno to atjaunot. Abi mani dēli dzīvo Rīgā, bet viņiem abiem ir domas atgriezties šeit. Mans mērķis bija saglabāt šo vietu, lai bērniem un mazbērniem būtu, kur atgriezties pie jūras.

Gunta Gabrāne

Papildus politiskajai un administratīvajai darbībai Jūs esat dziļi saistīts ar zvejniecību. Kādas ir Jūsu domas par jūras ekoloģisko stāvokli un zvejniecības nākotni šodien?

EP: Mūsdienās ar zveju ģimeni nevar uzturēt. Jūras ekoloģiskā situācija ir bēdīga. Daudzas sugas ir pazudušas, piemēram, alatas, zandarti, mencas. Es domāju, ka tas ir saistīts ar Rīgas attīrīšanas iekārtām. Tas ir vājprāts, ūdens smird. Līcis ir kā aplāta bedre, nav caurtekošs, un viss nosēžas gruntī un pūst.

Man, kad spundēja, ūdens bija dzidrāks, smiltis baltākas. Tagad ūdens ir pelēcīgs. Peldos jūrā reti. Esmu ceļojis un runājis ar zvejniekiem citās valstīs, piemēram, Azerbaidžānā, Skotijā, Marokā – arī tur zivju krājumi samazinās. Kaspijas jūra atkāpjas.

Mums, zvejniekiem, nav lobija Saeimā. Tiek lobēti makšķernieki. Piemēram, makšķernieki drīkst ķert vimbas nārsta vietās, bet zvejnieki nedrīkst likt tīklus jūrā. Ronis vispārībā ir vājprāts – iemet jaunu tīklu, tas ir lupatās vienā naktī saplēsts. Kormorāni ir invazīva suga, viens apēd 5 kg zivju dienā. Vajadzētu būt balansam dabā.

Birokrātija arī ir problēma. Agrāk 90. gadu sākumā varēja kūpināt zivis mājās, bija vienkāršākas pārbaudes. Tagad ir tik daudz prasību, ko viens cilvēks nevar izdarīt. Man ir sajūta, ka zvejniekus uzskata par zagļiem. Ir jāatjauno zvejas atļaujas ik pēc pieciem gadiem, jāuzrāda apgrozījums un zvejas dienas, ko nevar precīzi ielānot dabas dēļ...

Latvijas Hidroekoloģijas institūts

1. Jūra

Jūra balta un zila.
Jūra vilņaina un skaņas
pilna. Kā jūra skan.
Tšššš! Kā jūra skan.

Irbe Grūbe, 7 gadi

Paldies par tik atklātu sarunu. Vai ir vēl kas, ko vēlaties piebilst vai uzsvērt?

EP: Man ir princips – kas ir pateikts, tas ir jāizdara, lai kā arī būtu. Tā ir tāda spītība, kas varbūt raksturīga jūras cilvēkiem. Jūra kļūdas nepiedod.

Ar jūru es nesarunājos, es vēroju. Mani baida teikt, ka tā pamazām mirst, un neviens tai nepalīdz. Mēs dzīvojam kā utis kažokā, ņemam tikai, nedodam neko pretī, sūcot naftu, gāzi, plastmasu, un paši sevi dzenam postā.

Sāpīgi bija, kad mani atcēla no amata. Bet es samierinājos un dzīvoju tālāk. Mani bērni un mazbērni ir šeit. Mans mērķis ir bijis ne zagst, ne slepkavot, lai maniem bērniem nebūtu kauns par to, ko esmu darījis. Man ir jādzīvo te, bērniem jādzīvo te.

Latvijā ir daudzas lietas, kuras ir unikālas. Maza nācija, kas ir augstākajā līmenī sportā, mūzikā, nes Latvijas vārdu pasaulē. Daudzi raudātāji aizbrauc meklēt laimi, bet pat viņi vasarā atbrauc atpakaļ. Katrai tautai ir jādzīvo tur, kur tai ir lemts, jātur savas saknes, tikai tā radīsies stipri domājoši cilvēki par savu zemi.

Cilvēka piederības sajūtu Lapmežciema piejūras kopienai veido dziļas vēsturiskās un ģimenes saiknes, kas cieši savijas ar šīs vietas tradīcijām un izaicinājumiem. Edmunds Pētersons ir spilgts piemērs tam, kā šīs saknes veido identitāti un kalpo kā pamats dzīves principiem.

Dziļas paaudžu saknes un dzimtas mājas nozīme: Edmunda Pētersona dzimta Lapmežciemā dzīvo jau kopš 1700. gadiem, viņš pats ir 11. paaudzē vietējais iedzīvotājs. Ciltskoks ir sastādīts, balstoties uz Tukuma Slokas baznīcas grāmatām no 1723. gada, un DNS tests apliecina 98 % baltiešu izcelsmi, ko viņš minējis, lai “pierādītu, ka esmu latvietis”.

Ģimenes māja celta jau 1900. gadā, un Edmunda tēvs tai piebūvēja klāt otru pusi 50. gados. Vecākais dēls tagad plāno māju atjaunot, cenšoties saglabāt veco zvejnieku mājas ārpuses apdari....

Lai gan abi dēli šobrīd dzīvo Rīgā, “viņiem abiem ir domas šeit atgriezties”. Edmunda mērķis bija “saglabāt šo vietu, lai bērniem un mazbērniem būtu, kur vasarā atgriezties pie jūras”. Viņš uzskata, ka “katrai tautai ir jādzīvo tur, kur tai ir lemts, jātur savas saknes, un tā tikai... radīsies stipri domājoši cilvēki... par savu zemi”.

Zvejniecība kā dzimtas un kopienas pamats: Visas Edmunda iepriekšējās paaudzes pamatā bija zvejnieki. Viņš pats aktīvi iesaistījies zvejniecībā, lai gan mūsdienās ar zveju ģimeni vairs nevar uzturēt. Kopienā bija pieņēmums, ka lauku sieva nemācēs tiklus lāpīt vai zivis apstrādāt, bet Edmunda mamma, kura ieprecējās no laukiem, strādāja zivju pārstrādē. Vēsturiski Lapmežciems bija uzskatīts par nabadzīgāku zvejas vietu, kur pārsvarā ķēra renģes un lucīšus, atšķirībā no, piemēram, Jūrmalas puses, kur bija lašveidīgo zivju vieta.

Vecie zvejnieki agrāk pulcējās pie jūras, pirms tiklu likšanas jūrā, un tas veidoja kopības sajūtu. Edmunds izsaka nožēlu, ka jaunie zvejnieki nav spējuši saglabāt šo kopības sajūtu un kooperēties, lai cīnītos pret uzpircēju noteiktajām zemajām cenām. Viņš uzskata, ka zvejniekiem nav lobija Saeimā, atšķirībā no makšķerniekiem vai zemniekiem, kas rada nevienlīdzību.

Bērniības atmiņas.

Es vēlos jūrā vēl reizi iebrīst,
un ūdenī strauji ievīst,
vēl vienu vasaru smiltis,
kur saulīte muguru sildīs,
Bez lietus un bez vēja,
tur tālumā suni rēja,
Es to atceras kā vaņani,
kur ūdens smiltis mar,
Es tur reis nabrāsu celi,
un atstāju savu dvēseli.

Ciņa par vietējām vērtībām un pašreizējā dzīve: Edmunds Pētersons ir zināms ar savu spītību un principu “kas ir pateikts, tas ir jāizdara”, ko viņš saista jūras cilvēkiem, jo “jūra kļūdas nepiedod”. Viņa pašvaldība bija vienīgā pašvaldība Latvijā, kas atteicās paaugstināt zemes nodokli.

Viņš aktīvi cīnījās pret pašvaldību apvienošanu un izveidoja 30 pašvaldību grupu, kas pateica nē pirmajai reformai, kā rezultātā pret viņu “notika raganu medības”. Šī neatlaidība noveda pie viņa atstādināšanas no amata, ko izdarīja Latvijas reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrs Zalāns, lai gan pēc trim mēnešiem tika apstiprināts tieši tas pats teritorijas plānojums.

Pētersons cīnījās par tautas nama saglabāšanu ciema īpašumā, nevis tā nodošanu privātpersonai, jo to 1957. gadā ar savām rokām cēla paši cieminieki. Viņš panāca, ka tas tika atdots ciemam. Viņa devīze bija “ne zagt, ne slepkavot, lai maniem bērniem nebūtu kauns par to, kā es esmu strādājis”.

Muzeja dibināšanas loma piederības stiprināšanā. Lapmežciema muzejs, dibināts 1999. gadā, ir būtisks elements kopienas piederības stiprināšanā.

Šīs vēsturiskās saiknes, dzimtas tradīcijas, kopienas ciņas un personīgā pašreizējā dzīve veido Edmunda Pētersona un daudzu Lapmežciema iedzīvotāju dziļo piederības sajūtu šai piejūras kopienai.

Piekastes cilvēku raksturu, jo īpaši Lapmežciema kopienā, raksturo vairākas dziļas un spēcīgas iezīmes, kas veidojušās gadsimtiem ilgā mijiedarbībā ar jūru un vietējo dzīvesveidu. Edmunds Pētersons ir spilgts šo īpašību iemiesojums, kā redzams no mūsu sarunas:

Spītība un principālitate: Piekastes cilvēkiem piemīt spītība labā nozīmē. Edmunds Pētersons pats uzsver, ka viņa princips ir: “kas ir pateikts, tas ir jāizdara, lai kā ir, bet tas ir jāizdara”. Viņš to saista ar jūras cilvēkiem, jo “jūra kļūdas nepiedod”, kas liecina par nepieciešamību būt precīzam un uzticamam. Šī spītība izpaužas arī spējā nepakļauties un aizstāvēt savu pārliecību – Edmunda pašvaldība bija vienīgā pašvaldība, kas atteicās paaugstināt zemes nodokli, un viņu atstādināja no amata, jo viņš nepakļāvās pašvaldību apvienošanās vilnim, izveidojot 30 pašvaldību grupu, kas pateica nē... Viņu vairākkārt mēģināja noņemt no amata par mutes neturēšanu.

Dziļa piesaiste dzimtajai zemei un saknēm: Piekastes iedzīvotājiem ir ļoti svarīgi saglabāt savas saknes un dzimtās vietas. Edmunda dzimta Lapmežciemā dzīvo kopš 1700. gadiem, viņš pats ir 11. paaudze, un viņa mērķis ir “saglabāt šo vietu, lai, teiksim, bērniem, mazbērniem būtu, kur vasarā atgriezties pie jūras”.... Viņš uzskata, ka “katrai tautai ir jādzīvo tur, kur tai ir lemts, jātur savas saknes, un tā tikai... radīsies stipri domājoši cilvēki... par savu zemi”. Lai gan viņš ir daudz ceļojis, viņš nespētu dzīvot citur.

Pašreizējā dzīve un godprātīgums sabiedrības labā: Edmunda vadmotīvs amatā bija “ne zagt, ne slepkavot, lai maniem bērniem nebūtu kauns par to, kā es esmu strādājis”. Viņš cīnījās, lai tautas nams, ko 1957. gadā ar savām rokām cēla paši cieminieki, tiktu atdots ciemam, nevis privātpersonai. Viņš uzskata, ka tie, kas atgriežas no ārzemēm un gudri māca, nesaprot vietējos cilvēkus un to, kā neatkarība tika izcīnīta.

Latvijas Hidroekoloģijas institūts

Gunta Gabrāne

Asinis ieplūdusi zvejniecība un cieņa pret dabu: Vēsturiski Lapmežciema iedzīvotāju galvenā nodarbe bijusi zvejniecība, kas pārmantota paaudzēs. Pat šodien, kad zveja vairs nenes pietiekamu ienākumu, daudziem ir nenovēršama nepieciešamība iet jūrā, jo "tas ir aseris". Tomēr piekrastes cilvēki apzinās jūras ekoloģiskās problēmas – zivju sugu izušanu un piesārņojumu.... Edmunds pauž dziļas skumjas par jūras stāvokli un uzskata, ka tuvojas postam, jo cilvēki tikai ņem un neko nedod pretī.

Vēlme pēc kopības, bet atdalīšanās jaunākajā paaudzē: Agrāk vecie zvejnieki pulcējās pie jūras pirms tīklu likšanas, veidojot spēcīgu kopības sajūtu. Tomēr Edmunds novēro, ka jaunie zvejnieki ārdīja nost un nav spējuši saglabāt šo kopības sajūtu, piemēram, veidojot kooperatīvus, lai noteiktu zivju cenas. Ciemos kopumā ir novērojama tendence dzīvot savrupāk, un ilgstoši kontakti veidojas galvenokārt radniecīgu saišu ietvaros.

Skaistums un skarbums komunikācijā: Edmunds apstiprina, ka piekrastes ciemos ir raksturīgs "neliels skarbumiņš" savstarpējā komunikācijā, ko viņš izjuta zemes reformas laikā.... Viņš nebaidās runāt tieši, pat ja tas ir rupji, aizstāvēt savu taisnību. Kopumā piekrastes cilvēku raksturs ir veidots no paaudzēs pārmantotas cieņas pret jūru un zemi, stingriem principiem, godprātīguma un nesalaužamas piederības sajūtas savai dzimtajai vietai, kas liek viņiem cīnīties par savām vērtībām, neskatoties uz izaicinājumiem.

Latvijas Hidroekoloģijas institūts

Jūras dvēsele

Manas būtības daļiņās mīt jūra,
Tās emociju pilnie pilni nepātraukti plūst.
Zem vienas nogāzumi, virpuļi un viļņi,
Dodu vētro nemītīgā jūnt.

Jūras dzīve, kā spoguļi mana dvēsele,
Daļiņās glabāto mīlestību sēšņiem cenšas ierādīt.
Ar katru vilni, savu stāstu ierāda dāma,
Kāda ceļu prom no raizēm, uz apgaismotu prātu.

Es deīdu jūras baloi, kas aicina mani pie sevis,
Es jūtu jūras elpu, kas pilda mani ar dzīvību,
Es redzu jūras krāsas, kas mainās ar katru vilni,
Es sajūtu jūras spēku, kas dod man drosmi un mieru.

Jūra ir mans lielākais iedvesmas avots,
Kur aizkrienot, radu jaunās ielejas sēklas,
Jūra ir mans draugs, mans uzticamākais biedrs,
Kas klusumā sadedz manas domas un dara klusu saprātu.

Jūra ir mans lielākais gudrības avots,
Kas aicina mani uz pareizā ceļu,
Jūra ir mans draugs, mans jaunākais rotaļu biedrs,
Kas vienmēr mani uzmundina skumīgos brīžos.

Visskarbākajos laikos, visnērtīgākajos apstākļos,
Brīžos, kad raizes mīt citos pasaulēs nostūros,
Es cīnīšos par jūru un tās iemītniekiem,
Jo tādu dārgumu negribētu zaudēt ne es, ne kāds cits.

Dzintars, mezgli un laimes mešanas māksla

Intervija ar Ilzi Vainovsku

Mūsu saruna ar Ilzi Vainovsku aizved mūs ceļojumā cauri viņas dzīvei, kurā jūra nav tikai ainava vai iztikas avots, bet gan nemitīgs iedvesmas, mācību un dziļas saiknes avots. Ilze stāsta par savu unikālo pieeju dzintaram un mezglēm, kas sakņojas dziļā cieniā pret dabas spēku un tās sniegtajām dāvanām.

Ceļš uz pašizpaušmi: No žurnālistikas līdz dzintara pasaulei

Ilze, kura ar humoru atzīst, ka skolā “riebās darbmācība un rokdarbi”, sākumā mēģināja stāties pedagogijas fakultātē, lai mācītos darbmācību un zīmēšanu, taču netika uzņemta. Pēc tam viņa gadu studēja Smiltenes lauksaimniecības tehnikumā, ko nepabeidza, jo viņas saasinātā taisnīguma izjūta neļāva turpināt. Šī pati īpašība viņu aizveda žurnālistikā, kur viņa kļuva par sociālo un tiesību lietu, kā arī veselības reportieri lielā koncernā “Diena”. Ilze bija ļoti veiksmīga, kļūstot par nacionālo un Eiropas laureāti, taču, ceļojot pa Eiropu, viņai radās sajūta, ka rakstītais vairs nav tik nepieciešams citiem.

Pēc diviem gadiem brieda lēmums aiziet, un iespēja radās, kad darba devējs vēlējās veikt būtiskas izmaiņas darba līgumā, ļaujot viņai aiziet ar kompensāciju. Pēc aiziešanas no darba viņa mēnesi nedarīja neko. Šajā laikā viņa atkal iesēdās stellēs ar vēlmi aust, taču amatnieku mājā viņu neuzņēma.

Ideja par dzintara rotām radās, sēžot mājās ar diviem bērniem un pārciestu slimību. Iedvesma nāca no viņas bērnu tēva, kurš bija kaislīgs dzintara vācējs, un mājās bija vairākas burkas ar dzintariem. Ilze vēlējās radīt ko jēgpilnu zēniem, jo tradicionāli “priekš puisiem nekad nav nekā smuka un jēdzīga”. Tā radās ideja par neapstrādātiem dzintariem, kas iesieti askētiski, kā spēka rotas. Pirmajā tirdziņā Liepājā, Jūras svētkos atsaucība bija milzīga. Liepājniekiem patika, ka beidzot kāds ir izdomājis neurbt dzintaru, un viņi nesa savus atrastos dzintarus pie Ilzes. Daudzi bija vīlušies tradicionālajā apstrādē, jo dzintars pazaudēja savu identitāti, kļūstot neatpazīstams. Kāda veca dzintara meistare sākumā lamāja Ilzi, saucot viņas darbu par diletantismu un uzsverot dzintara pulēšanas nepieciešamību. Tomēr Ilze atbildēja: “Man jau nav rotas, man ir amuleti”. Šī atšķirība iedeva viņas darbam ļoti lielu uzmundrinājumu un grūdienu.

Mezglu maģija un dzintara stāsti

Dzintaru siešanas procesā Ilze sāka interesēties par mezglēm un atklāja “mezglu pasauli”. “Dzintars pats ir pateicis priekšā,” viņa saka, aprakstot, kā sākotnējais tiklīš pakāpeniski attīstījās par Dieva zīmes, spārnu motīva vai Jāņa, kurš kāpj kalnā, attēliem. Kad šķiet, ka vairs neko nevarēs izdomāt, “pēkšņi kaut kas pilnīgi no citurienes, kaut kas vēl atnāk un atveras”. Viņas darbs attīstījās no kaklarotām uz rokassprādzēm, sākotnēji ar vienkāršiem aizdariem. Viņa izgudroja pati savus risinājumus, kas bieži vien izrādījās unikāli.

Jūra kā skolotāja un dziedniece

Jūra Ilzes dzīvē ir daudz vairāk par materiālu avotu. Tā ir vieta, kur atrast mieru un risinājumus. Ilze ar humoru atzīmē, ka Liepājā nav vajadzīgas psihoterapeitu dienas, jo “mums ir jūra”. Viņa iesaka: “Tu to savu mazo krenķi aizēj līdz jūrai, ja, un tas taču viss aiziet”. Jūra māca Ilzei arī par laika mērogu. Viņa bieži piemin dzintara miljonus gadu seno vēsturi, jautājot: “Nu, kāds krenķis pēc 40 miljoniem gadu?”. Šī perspektīva palīdz nomierināties un saprast, ka nevajag steigties, jo neko nevar nokavēt.

Dzintara meklēšana ir cieši saistīta ar jūras ritmu. Dzintari visvairāk nāk pavasaros vai rudenos, kad jūra “visvairāk ilgojas” un kad ir lielāks vējš, kas paceļ dzintaru. Ilze un viņas dzintara ķērāju komūna ir novērojuši, ka vējš mūsdienās mainās pārāk ātri un nepūš pietiekami ilgi, lai atpūstu pietiekami daudz dzintara, kas liecina par klimata izmaiņām. Viņa arī atzīmē, ka dzintara ķeršana bieži ir “veču nodarbošanās”, bet viņa ir veicinājusi sieviešu iesaistīšanos, ar savu piemēru kļūstot par “sieviešu ķērāja jēra” iedvesmu.

Ilze uzsver jūras cienišanu un pateicības izteikšanu. Viņa stāsta, ka pie jūras “pieklājīgi jāuzvedas” un ka “vienmēr vajag paldies jūrai pateikt”. Viņa atceras gadījumu ar franču televīziju, kad viņi pēc filmēšanas nožēlojami iemeta jūrā mazus dzintariņus, bet, kad viņi patiesi pateicās, jūra deva viņiem lielāku dzintaru.... Šis notikums Ilzei ir apstiprinājums, ka “pasaku pasaule ir tuvāka, nekā Jūs domājat” un ka “ja tu saki paldies par maziem, tad tu dabūsi arī lielākus”.

Gunta Gabrāne

"Jūra dzieslē"

Zilā jūra kā mūsu dziesma,
Slēpjas dzieslē, kas sāpīga turša.

Baltijas varenie vilņi mājā sauc,
Viegli šalc, bet smeldzināši kauc.

Ar katru rītu, ar katru nakti rātū,
Mūsu dzieslē peld jūras vilņos.
Kā zvaigznes mēs mirdzam vēsajā ūdenī,
Savās cerībās, savās vēlmēs.

Jūras dzimumā un turšā slēpjas sāpes,
Kā aizrīstas asaras, kas šķietas no mēķa.
Jūra kā spoglis mūsu dzieslas atspoguļo,
Parāda mūsu brīnumainās ārvas un iekojātās sajūtas.

Mūm senā pie jūras stāvēja,
Vēlām vīr, bet viņa sirdis dziedāja.
Tagad mēs stāvam, dziedot vilņus turšā,
Mūsu dzieslas sauc pēc tās mūs dziesmas skaņas un brīvības.

Tāpēc cēlamies šajā jūras dziesmā,
Es kā zivs, kas brīnīgojas jūras vilnos.
Atverot sirdi, zilā jūra mīlēs un līdzī dziedās,
Maināties, mēs varēsim brīvību un patiem dziesmas dziedāt.

Mezgli un jūras tradīcijas

Līdztekus dzintaram, Ilze aktīvi popularizē mezglu sišanu, it īpaši zēniem, lai saglabātu jūrnieku tradīcijas. Viņa lepojas ar to, ka Liepājas koledžā joprojām māca mezglus topošajiem jūrniekiem, un piedalās "Muzeju nakts" mezglu siešanas sacensībās. Ilze uzsver, ka mezgli ir "ļoti skaista lieta, ko darīt tieši pušiem, lai viņi nepaliek tā novārtā" un lai saglabātos "gan tā zvejniecība, gan jūrniecība". Liepājā tagad ir arī skautu un gaidu vienība, kur noder izdzīvošanas mezgli. Ilze ir pārliecināta, ka mezgli var būt tikpat aizraujoši kā zivis un ka tie ir cieši saistīti ar jūrniecību. Viņa pat iemācījusies daudzus mezglus no jūrniekiem un viņiem mācījusi citus.

Dzīves filozofija jūras pēdās

Ilzes dzīves filozofija ir cieši saistīta ar pieņemšanu un uzticēšanos dabiskajam plūdumam. Viņa vadās pēc atziņas: "Ej, Laimiņa, tu pa priekšu, es tavās pēdīnās. Un tad ir baigi viegli." Viņa uzskata, ka šis ir viņas "laimīgākais gads", un katra diena ir "vislaimīgākā diena". Viņa vairs nepretojas "pestēļ līnijai" un ļauj visam notikt, jo tas ir skaisti, ka "atrodas tas, kam ir jāatrodas, un satiekas tie, kam ir jāsatiekas".

Sarunas noslēgumā kļūst skaidrs, ka jūra un dzintars Ilzei nav tikai hobijs vai bizness, bet gan dzīļa un garīga saikne, kas māca, dziedē un virza viņu dzīvē.

2. Senā jūra

Meitene pastaigājās gar
jūru. Jūra bija ļoti skaļa.
Meitene domāja: Laikam
pēc jūra grib kaut ko pastāstīt
par tēpiem un spidīgām zivīm.

Intervija

Kuģa kapteinis Ēvalds Mežals

Paldies, ka piekritāt dalīties savās atmiņās. Lai gan Jūsu dzīve ir cieši saistīta ar jūru, mēs zinām, ka esat nācis no Balvu puses. Kā tas ceļš atveda puisī no Latgales līdz jūras lietām?

Ēvalds Mežals (ĒM) stāsta: “Tas bija diezgan drūms laiks, kad mācījies 10. klasē Baltinavas vidusskolā. Kara komisariātā mums, puisiem, pateica, ka būsime oficiēri. Mēs teicām, ka negribam, bet mums atbildēja, ka gribat vai negribat, būsiet, un sūtīs uz Alūksnes kara skolu. Mēs ar draugu Jāzepu nospriedām, ka jāmūk. Mums bija divas izvēles: medicīna vai Liepājas jūrskola.

Medicīnu mēs nevilcām, tāpēc izvēlējamies Liepājas Jūrskolu. Lai gan tas ir paradoksāli, ka tad mēs nebijām redzējuši ne kuģi, ne jūru dzīvē.

Jūs iestājāties jūrskolā 19 gadu vecumā (1956. gadā). Kā gāja mācībās? Vai eksāmeni bija grūti, īpaši, ja nebija jūras pieredzes?

ĒM: Sākumā gāja diezgan švaki. Lielākā daļa puisi bija saistīti ar vēju mācību un jau daudz ko zināja. Mēs neko nezinājām par kuģiem. Visi iestājpārbaudījumi bija jāliek krievu valodā, kaut arī bijām beiguši latviešu skolu. Bija jāmacās algebra, trigonometrija, ģeometrija, un vēl bija jākārto sacerējums krievu valodā. Mēs paskatījāmies grāmatās un sapratām, ka pa divām dienām neko neiemācīsimies – kas būs, tas būs, tā jāiet.

Jūs pabeidzāt jūrskolu ar izcilību – ar sarkano diplomu. Tas droši vien pavēra jaunas iespējas?

ĒM: Jā, mēs bijām seši latvieši no 90 stūrmaņiem. Ar sarkano diplomu man bija izvēle, un es izvēlējos Rīgu. Jāpiebilst, ka ar sarkano diplomu vēl bija piedzīvojumi. Kad aizgāju uz zvejnieku kolhozu “Boļševiks”, kāds cilvēks teica, ka diploms ir viltots, jo tam jābūt zilam. Pēc brīža, atgriežoties no priekšnieka, viņa bija sārtā un atvainojās, sakot, ka pirmo reizi redz sarkano diplomu.

Jūrskolā bija jāmacās trīs gadus, un beidzām mēs to kā jaunākie leitnanti, tāpēc armijā vairs nesauca. Sākumā biju matrozis, tad trešais stūrmanis, otrais, vecākais, un ap 35 gadiem jau nobraucu par kapteini.

Jūsu pirmā darba vieta bija uz zvejas kuģa. Kas tas bija par kuģi?

ĒM: Pirmais kuģis bija zvejas kuģis. Kā šodien atceros – vidējais zvejas traleris VZt 4305.

Kā Jūs atceraties tos desmit gadus, kad strādājāt tālajās jūrās, nevis tikai Rīgas līcī?

ĒM: Pirmos gadus, no 60. līdz ap 69. gadu, mēs bijām pa visu Atlantijas okeānu. Norvēģijas jūra, Ziemeļjūra, pie Amerikas krastiem, Kanāda, pie Āfrikas. Mēs tur zvejojām zivis. Visādas, visādas zivis. Sākumā Norvēģijas jūrā zvejojām siļķes ar traljiem.

Jūs minējāt, ka tur bija gan Norvēģijas jūra, gan Āfrikas krasti, gan Floridas tuvums. Ko Jūs atceraties no šīm tālajām vietām?

ĒM: Viena no spilgtākajām atmiņām ir no Floridas, kur zvejojām ar traliem. Tur satiekas Golfa straume ar aukstajiem ūdeņiem, un ūdens pilnīgi vārās. Viļņi tur griežas, un mēs nepaspējam izņemt trali ārā, un mūs ierāva tajā mutulī iekšā. Virves sagrieza kā striķus, un mēs vairāk par pusi dienas ņēmāmies, kamēr dabūjām augšā. Tas bija interesants brīdis, kad tu redzi pilnīgu klusumu, bet ūdens vārās.

Runājot par jūras iemītniekiem, vai Jums gadījās redzēt vaļus vai delfinus?

ĒM: Jā, redzēju. Kad mēs vilkām siļķu tīklus, kašaloti peldēja gar bortu un izgāja tīklam cauri. Tas bija brīnums, jo viņi ir tik lieli. Es redzēju, kā viņi izlec no ūdens un apgāžas. Visi skatījās ar atplestām mutēm. Delfinus bieži redzējām pie Āfrikas krastiem, kur viņi lēkāja kā pavadoņi, sekojot kuģim. Un vēl bija lidojošās zivis. Mierīgā laikā, kad iluminatori bija vaļā, tās pat ielidoja kajītē iekšā.

Kuras jūras radības Jums pašam šķiet vismīļākās?

ĒM: Roņi – tie ir vismīļākie. Gribas viņus paglaudīt.

Jūs minējāt Norvēģijas jūru. Diemžēl stāsts par to nav rožains. Jūs teicāt, ka 10 gadu laikā Norvēģijas jūru "izsmēla". Kas notika ar zivju resursiem tajās tālajās jūrās?

ĒM: Jā, tur bija tik daudz kuģu. Zivis ir baros, dienā nosēžas uz leju, naktī ceļas augšā. Viņas bija tā iebaidītas, ka tikai retos gadījumos ar eholotu varēja kaut ko atrast. Nevieni kuģis neizpildīja plānus, jo zivju tur nebija. Pēc tam nācās likt aizliegumus. Ap 60. gadu beigām, kad bērni sāka iet skolā, es pārgāju uz zveju Baltijas jūrā.

Arī Baltijas jūrā zveja nebija bez problēmām. Jūs runājat par mencu izzvejošanu. Vai varat pastāstīt, kā tas notika?

ĒM: Mēs Baltijas jūrā zvejojām mencas, reņģes, brētliņas. Ar mencu zveju bija interesanti – ar traliem kerot, sīkie zivju mazulī, kas neatbilda standartam, vienalga nonāca tīklos. Tos sīkulus varēja nodot Grobiņas zvēraudzētavā, un tie gāja kolhoza plānā, un par tiem vēl maksāja. Daži vīri, lai noķertu vairāk sīkulu, mencu trālī ielika saucamo kreklu – reņģu izmēra linumu. Vecie zvejnieki teica, ka nevajag zvejot sīkulus, jo citādi izzvejosim, un nebūs. Bet viens priekšnieks atbildēja: "Manam mūžam pietiks".

Un kāds ir rezultāts šādai attieksmei?

ĒM: Lūdzu, tā tas ir. Tagad menca jāraksta Sarkanajā grāmatā. Tā ir pareiza doma, ka cilvēks ir tāds zvērs, kuram vienmēr ir maz. Baltijas jūrā bija tā saucamā lprīta jeb Bornholmas ieplaka, ap 140 metru dziļumā, kas bija mencu nārsta vieta. Poļu un vācu lielie traleri ķēra mencas tieši tad, kad tās gāja uz nārstu. Zivis apstrādāja, bet galvas un iekšas meta iekšā. Tās sāka pūt, radot sērūdeni, un mencas vairs nevarēja nārstot. Reizēm, velkot trali, tas bija pilns ar mencu galvām. Šī bija vienīgā nārsta vieta, un nu tur vairs nav. Jā, mēs divdesmit gadu laikā tās mencas tā samazinājām.

Pastarīga gan jūru.

Šī heli jūru
Nimm in loki skaista,
Bet, satiekot ar okeānu,
Nimm in loki mazā.

Gau jūru pastarīgāties,
Tu redzēsi kajos, smiltis
Un daudzus cilvēkus.
Šī pastarīga pastarīma mani dīvēdānu.

Lai, kad saule nakt.
Pie jūras iekrāsas labāk,
Lienas, ka saule ir tuvu,
Tā saule, kurā mūsos apstāties.

Kad jau paliek tumss,
Neviens vairs nav pie jūras.
Krustā ar tēvi ir paliekusi
Tēvi lākie draugi – kajos.

Evelīna Kruglova, 10 gadi

Mareks Bērziņš

Latvijas Hidroekoloģijas institūts

Tur Jūrā.

Es iegāju jūrā.
Tā bija balss-
Netverama, pat lāgā nedzirdama.
Es iegāju jūrā un par vilni gribēju palikt...
Par būvu jūras vilni,
Bet sāpēm.
Un es iegāju jūrā!

Kur pazūd dvēsele?
Kur tā iet?
Vai neapmaldās mūsu sāpju saucienos?

Es ieeju jūrā...
Es ieeju jūrā
Un atrodu sevi.
Es kļūstu par smilšu graudu mazu...
Jā, es mēdēju tevi!
Bet atradu sevi...

Vini gāja jūrā!
Jo viņiem bija jāiet.
Tur.

Madara Zadovska, 17 gadi

Vai jūrniekiem un zvejniekiem ir kādas īpašas sarunas ar jūru, kādi ticējumi? Vai Jūs uztverat jūru kā dzīvu organismu?

ĒM: Vispārīgi jāuztver kā dzīvs organisms. Citādi tur nevar atrasties. Lielās vētrās viņa ir ļoti nikna. Bet mierīgā laikā tā ir atpūta. Es atceros, mēs zvejojām Norvēģijas krastos, bija vasara, saule, nav vēja, jūra elpo, klusa. Vīsi teica: "Šitāda jūra būtu visu laiku, vot mēs zvejotu un darītu!". Kapteinis, krievs, teica: "Jūs nebūtu neviens jūrā, ja viņa būtu tāda," un piebilda, ka tad visi ebreji ietu jūrā (jo ebreji tradicionāli neiet jūrā). Attiecībā uz ticējumiem – jā, zvejnieki tam tic. Ir ticējums, ka sievieti nevajag uz borta – tas nav uz labu.

Jūra dažkārt ir ļoti nikna. Kādas sajūtas pārņem, kad jūrā ir spēcīga vētra?

ĒM: Nu, tur ir jāturas pret vilni. Piemēram, kad ir 9 vai 10 balles, jāturas pret vilni. Lielu ātrumu nedrīkst dot, jo, kad nāk tas apgāztais vilnis, tu ietriecies kā betona sienā. Bet ūdens nepadodas, tas ir stiprāks par kuģi.

Tad strādāja trīs vai divi matroži, grieza stūri no borta uz borta, un mainījās ik pēc 15 minūtēm. Bet parasti, ja laika prognozes bija ļoti sliktas, mēs mukām uz krastu vai aizsargājāmajies aiz krasta, piemēram, pie Anglijas Šetlendā salām vai Medvežij salā ziemējos.

Jūras darbs nav tikai zveja, bet arī kuģa uzturēšana. Vai bija jābūvē siet mezglus un lāpīt tīklus?

ĒM: Mezgliem ir liela nozīme. Jūrskolā mūs to visu mācīja. Praksē uz kuģiem bija trālmeistars, palīgs un reizēm arī vecākais matrozis, kas prata lāpīt tīklus. Pēc katras reizes tīkli plīst, it sevišķi, kad ir liels loms. Tīkli jāsalabo vai jāmet ārā, ja caurums pārāk liels.

Kā zvejniecības kapteinim, Jums bija jābūvējas par visu komandu. Stāstījāt par tā sauktajiem stukačiem uz kuģiem. Vai bija neiespējami strādāt bez viņiem?

ĒM: Jā, mīļā stundā. Zvejas kuģi neizgāja tālajā jūrā – Norvēģijas, Atlantijas okeānā – ja uz borta nebija divu stukaču, 100 %. Daži pat atnāca pie kapteiņa un teica, ka ir spiesti būt par stukačiem.

Pēc jūrniecības karjeras Jūs pievērsāties hidrogrāfijai, kas ir ļoti svarīgi Latvijas jūras drošībai. Kas bija galvenie darbi?

ĒM: Jā, pēc tam, kad krievu flote aizgāja prom (94. gadā), mēs nopirkām zvejas kuģi no "Bangas" un pārbaudījām to par hidrogrāfijas kuģi. Mēs mērījām tās bojas (sarkanās, zaļās), kas norobežo farvāteru. Krievu kartes, ko viņi atstāja, bija nepareizas.

Mēs mērījām Irbes šaurumu, pieejas Rīgā, Mērsragā, Salacgrīvā, un gandrīz visu Latvijas jūras robežu. Bieži vien sēkļu vai vraku, kas bija atzīmēti kartē, tur nebija, vai bija pavisam otrādi.

Mēs atradām bīstamus kuģu vrakus. Pie Liepājas Ziemeļu mola krievu kartē bija liels akmens, bet mēs ar ehlotu atradām nogrimušu baržu, kas bija pilna ar artilērijas lādiņu tukšajām čaulām. Ūdenslīdēji teica, ja tie būtu pilni lādiņi un uzsprāgtu, puse Liepājas būtu noslaucīta.

Nemierīga jūra.

Visas upes plūsi tek,
Bet jūra slāp kā melnais.
Turai visi nepatīk,
Jo tā ir ļoti dusmīga.

Leļ, saulīte, rītā agri,
Kaisēj velu vakarā.
Turinai tas nepatīk,
Tā plūsis pilnajā sparā.

Vejinis skrien uz visām pusēm,
Bet jūrina ir dusmīga.
Saulīte un vējš grib draudzēties,
Tad jūrina būs laimīga.

Jūs esat ceļojis pa visu Atlantijas okeānu un apmeklējis daudzas valstis. Vai ir kāda vieta, kas ir skaistāka vai interesantāka par Latviju?

ĒM: Skaistāka nav, bet ir interesantāka, piemēram, Islande. Mēs tur bijām ziemā, viss sniegots. Mīnus 20 grādi. Ostas uzraugs bija džemperīti un adītā cepurītē, bērni skraidīja apkārt tādos pašos apģērbos. Es biju siltās drēbēs, mētelī, un auksti bija. Viņi ir pieraduši.

Pārfrāzējot Jūsu paša teikto – Jūs dzīvojāt divus gadsimtus, trīs iekārtas. Vai ir kaut kas, ko Jūs, ar tagadējo prātu, gribētu mainīt savā dzīvē?

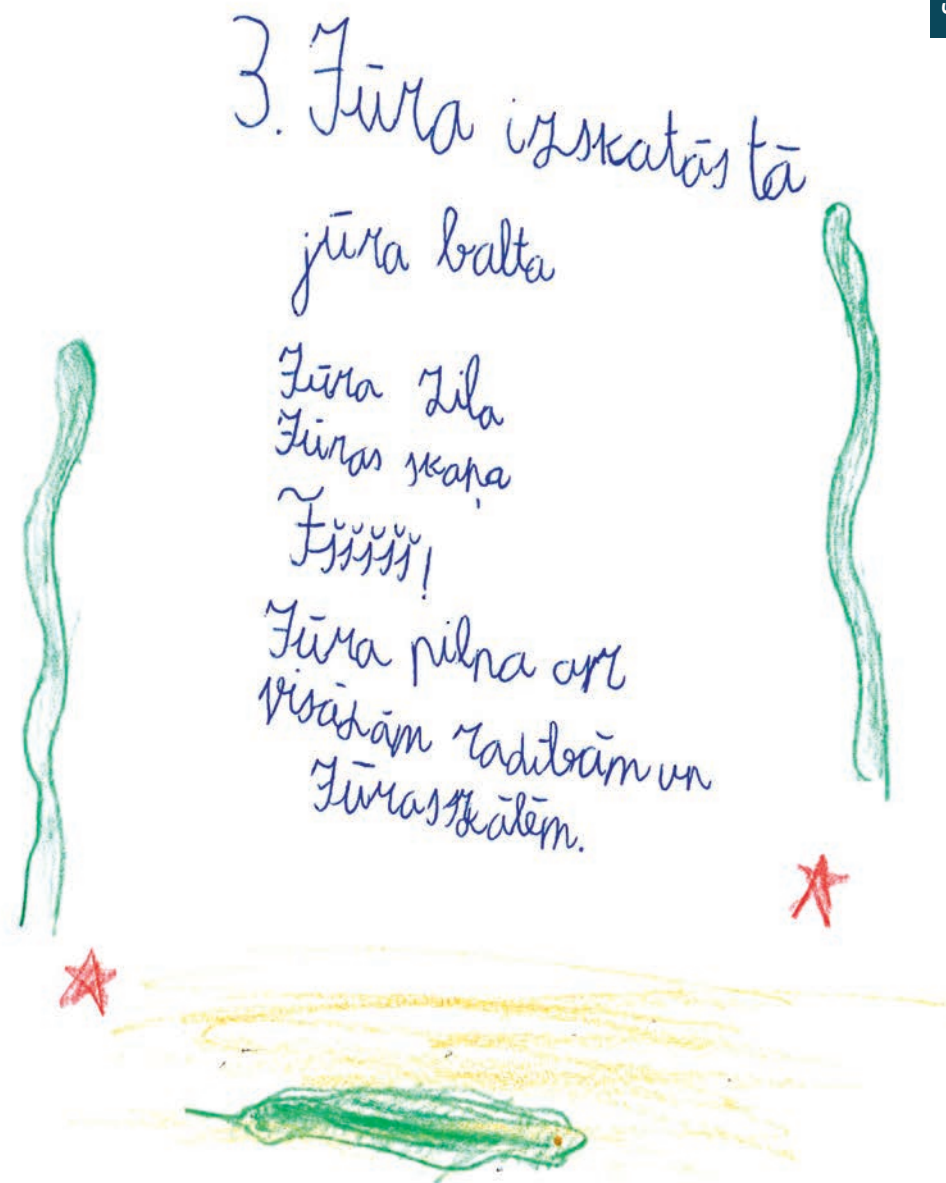
ĒM: Varbūt es būtu darījis citādi. Bet tad tā vairs nebūtu mana dzīve. Ko tu esi dzīvojis, tā ir tava dzīve. Tur neko tu nevari izmainīt vairāk, vienīgi fantazēt.

Mēs nevaram nepieminēt Jūsu veselības un dzīves ilguma noslēpumu. Jūs minējāt, ka nodarbojaties ar dārzkopību.

ĒM: Jā. Es gribēju būt agronoms pēc vidusskolas, bet neļāva. Tagad pensijā esmu atgriezies pie dārza. Sākot ar kartupeļiem, beidzot ar āboliem. Visu audzēju paša prieka pēc. Dārza produkti nav redzējuši nekādus pesticīdus vai indi. Es izmantoju tikai jūras zāles, ko man atved no jūras. Mans veselības noslēpums ir fizikultūra, dārzs un vingrošana katru rītu. Pensijas laiks ir labs, nav nekur jāskrien, darbu nenokavēsi.

Latvijas Hidroekoloģijas institūts

Irbe Grūbe, 7 gadi

Jūra dvēsele

Jūra mani sauc,
Lai atbūtu savas domas,
Mēness sīkots tās laurās,
Tas gaismā pūst cit.

Stranme mani cerību pilnā,
Tas ūdeņu dailes zemas silā.
Tostā dāvēšu tumsā jūras maist,
Modināt sirdi saules avarā -
to neticami daudzināto ūdeņu nūst,
Mani vienkāršās dusmas kust.

Vilpi meklētas krāsas vēs,
Kunās aizmirstas sapnas būs,
Tas bēdīgas smarža modina
dīdēt šķegala jūras zvāņus.

* * *
Mūzika jūrā spīd dāvē,
Tā patiesā miera nes sirds,
Sūk jūsties kā siltās mājās,
Sūtot enerģiju vieni otram mūst.

Jūta gulot,
Mēness atspulgu tumsā,
Lai elpot dziļi tūpmāx
Bez saules es spētu.

Ģeļa daivības reparatū
spēnu sola,
Tā es saucēšu no sīkām plāvēn
ar mērī-
Lai šķers mūnīgi sūdotu jūras maist-
tā dāvētā sūfjūras dāvēs
reparātes mām.

Vēlviņi mani daivlax velk,
Un stranme manu elpu dāg,
Tad atbūtu negaidīti tūpmāx jūra,
Tā šķērā ūdeņu pērciņi plāx.

Es redau baltos mākonis deķos
Kā snīga putās jūras maist,
Es redau dāvēs silas
Kā ūdeņu spilgtā maist,
Bet pelēk es mētos komosā-
Tā šķērā mūnīgi jūra,
Kad gaismā nūstāta ūdeņi
Bēstāvēsā lūstā.

Tad, kad mēda jūrā spīd,
Neticami gaismā nūst.
Tad, kad vilpi smiltē nūst,
Patēsi spīst nūstāls nūst.

* * *

Jūrai pāri
Lēlās spēni,
Kad es tālu lūkojos.
Es saucos sūk vēs,
Kad patiesā dāvēs sūk.

Deķos mākonis veida
Jūra un sūk tūst,
Gaiss zvāņus spēst nūst,
Un sūk mēstā tād pa sūk nūst.
Sūk dāvēs smarža
Neticami iekšmā sūk mām,
Tā sūk mēstā lūstā sūk lūstā
Sūk pūst pūstā dāvēs.

Stāst jūras maist
Kad dāvē mām mēstā,
Kad ūdeņu māstā -
Tā nūstā mām sūk.
Sūk sūk vilpiņi rāstā,
Sūk tūst tūst un tūst,
Sūk sūk kā sūk mēstā māstā
Vēlāstā, kā jūras sūk nūstā.

Mani māst jūras dāvēs dāvē,
Un tūst aklā sūk dāvēs sūk,
Tā pūst tūstā vilpi pūstā,
Tūstā nūstā pūstā nūstā.

* * *

Es sūk sūk horizontā māstā,
Lēlās spēni sūk sūk,
Lēlās stranme aklā dāvēs,
Un pūstā sūk sūk sūk,
Tad jūra sūk sūk
No sūk nūstāstā sūk,
Un dāvē jūra kōdēstā sūk sūk,
Kad ar sūk sūk sūk sūk
Sūk sūk jūras
dāvēs...

Latvijas Hidroekoloģijas institūts

Jānis Grudulis

Dzīvesveids, spīts un cīņa par jūru

Intervija ar piekrastes zvejnieku Edgaru Zviedri

Edgara kungs, paldies, ka uzņēmāt mūs šeit, Saulkrastos, Jūsu zvejnieku būdā. Jūs esat piekrastes zvejnieks devītajā paaudzē, un Jūsu stāsts ir neparasts, jo tajā ietverta gan dzimtas vēsture, gan skarba cīņa ar atkarībām, gan milzīgs spīts, cīnoties par nozari. Sāksim ar pašu pamatu – kas Jums ir jūra?

Edgars Zviedris (EZ): Jūra nav darbs. Jūra ir man dzīves sastāvdaļa, tas ir dzīvesveids. Es viņu pat dēvēju par tādu kā lielu ūdens daudzumu, kur es ik pa laikam eju runāties un lasīt padomu, ko darīt. Esmu no Saulkrastiem, no Pabažu pagasta, un esmu zvejnieku dzimtā vismaz devītajā paaudzē. Man ir juridiski pierādāms zvejnieka statuss septītajā paaudzē. Tēva dzimtaskoku man sarakstīja no Pabažu muižas, kad man piedzima dēls. Pirmais zināmais Zviedris ir 1744. gadā. Zviedri bija Pabažu muižas zvejnieki, tāpēc arī dvēseļu revīzijās amats ierakstīts kā zvejnieku dzimta.

Jūs pieminējāt, ka esat cīnījies ar atkarībām. Kā šis dzīves posms ietekmēja Jūsu reputāciju, un kā tas mainījies?

EZ: Savulaik es dzēru kā zivs. Es dzēru 10 gadus diendienā bez atpūtas. Apmēram 14 vai 15 gadus jau esmu skaidrā. Protams, cilvēkiem zūd ticība tādām cilvēkam. Zvejniekiem jau tā reputācija ir sabojāta dēļ alkohola. Mums jau šeit apkārt bija pieņemts, ka sākās diena ar 5 litru kanniņu. Kādreiz pat kaimiņam par zivi maksāja uzreiz litros, nevis naudā. Bet tagad viss ir mainījies. Man ir dzīves rūdījums un pieredze. Es esmu iemācījies dzīvot ar ļoti zemām prasībām. Man nav vairs nekādu atkarību. Tolaik es pat īsti neplānoju līdz 50 gadiem dzīvot. Tagad esmu piekāsts, bet nav salauzts.

Jūs esat pazīstams ar savu drosmi runāt tieši. Kāda Jums ir reputācija?

EZ: Reputācija man ir slikta, jo uz mutes nav kritis. Mēs nemelojam, mēs neliferējam, mēs kā ir, tā mēs arī pasakām. Un tā taisnība daudziem nepatīk. Es vienkārši traucēju cilvēkiem dzīvot. Es eju dēļ idejas.

Pievērsoties Jūsu darba filozofijai – kamēr daudzi sūdzas, ka jūra ir tukša, Jūs apgalvojat pretējo.

EZ: Latvijā viss ir labi, tikai jāstrādā. Par skaistām acīm neviens neko nedod. Ja gribi nopelnīt, ir jākustas no rīta līdz vakaram, jāattīstās, jāpielāgojas. Jātur temps. Man iet ļoti labi, sūdzēties nevaru. Man zivis vairāk nevajag, reizēm es ar tām pašām nevaru tikt galā.

Jūs minējāt, ka Saulkrastos zivis var noņert daudzumos tikai trīs mēnešus gadā. Vai tas nav pretrunā ar Jūsu teikto par labajiem rādītājiem?

EZ: Pārējais laiks ir hobijs. Man ir cita profesija – apdares darba tehniķis, bet kamēr es varu savilkt galus kopā jūrā, es velku galus jūrā kopā.

Kas ir Jūsu lielākā sāpe zvejniecības nozarē šobrīd?

EZ: Tā ir tā dēvētā miltu zveja. Šobrīd Latvijas kopējā nozveja ir rekordliela. Ja kādreiz Latvijas brīvvalsts laikā uz katru piekrastes kilometru rēķināja 20–25 tonnas zivju, tad šodienas nozveja katru gadu ir 100–140 tonnu uz piekrastes kilometru. Tā ir rekordliela nozveja. Taču ļoti liela šīs nozvejas daļa ir kazrāga lieluma zivtiņas, ko pa taisno laiž zivju miltos. Tā ir vienkārši biomasa. Latvijā esot traleri, kuri savu nozveju pat vairs nešķirojot – uzreiz miltos!. Ja kādam interesē, kur ir palicis viņa lasis, zandarts, nēģis, zutis vai butītes, – tur tad arī ir. Zivju miltu bizness ir ļoti ienesīgs, tam ir spēcīgs lobijs. Jūras kāšana pašlaik notiek miltu zvejā. Viņi smeļ 24/7/365. Jebkurai zivju sugai ir jādod laiks, lai tā barotos, atkoptos un augtu. Miltu zveja ir uzskatāms piemērs, kas notiek, ja sugai uzdod nepārtrauktu slodzi.

Ar roņiem Jūs cīnāties, izmantojot RTU izstrādāto pingeru (boju roņu atbaidītāju).

EZ: Man iedeva tagad uz diviem mēnešiem testēt jauno brīnumu – pingeru. Es esmu vienīgais Latvijā, kas pieteicās to testēt. Kā redzat, nevienam nebija intereses. Ronis dzīvo barā, un tralis nosmeļ viņa barību. Ronis nāk līdz tralim, atnāk līdz ostai, un te dirnē, jo viņa bars ir izsmelts. Tāpēc parādās roņi. Tā roņu šaušana, par ko daudzi runā, varbūt iemācīs viņus netīties tiklā, bet, ja ronim nebūs ko ēst, viņš ies un ēdis.

Kā Saulkrasti uztver zvejniecību?

EZ: Saulkrasti ir kūrorts. Mums te grib būvēt gāzes terminālu. Tur ir cīņa arī ar pašvaldību. Domes priekšsēdētājs saka: "Priekš kam tas vajadzīgs? Zivju šeit nav". Es viņam sūtu bildes: "Normund, zivis mums ir." Es pat viņu aicināju nākt paēst. Gribētos mainīt domu gājienu, jo 15–20 gadus tika bīdīta doma, ka zivju nav. Mums nevajag milzīgu infrastruktūru, bet gan attīstīt tūrismu, kas fokusējas uz vietējo kultūru. Vācieši ir gatavi braukt. Mums ir nosaukums Neibāde (vācu nosaukums). Vāciešiem šeit patīk. Es atvedu vāciešus uz jūru, viņi kaifo no tā.

Jūs stāstījāt par vēsturisko būdiņu, kas šeit bija, un par šķūni, ko tagad nojauc, lai celtni apartamentus.

EZ: Šķūni būvēja zvejnieki, sadzenot visus kopā kolhoza laikā. Pabažu pagastā bija zvejnieku būdiņas, katram sava. Tagad šo šķūni nojauc ar pamatiem. Sākumā bija jābūt sabiedriskas nozīmes ēkai, bet tagad paliks tikai un vienīgi apartamenti. Nevienas, kas dzīvo dārgos dzīvokļos, negrib, lai blakus būtu kaut kādi zvejnieki, kuriem ir reputācija, ka viņi dzer.

Jūs darāt ļoti daudz, lai mainītu zvejnieka tēlu. Stāstījāt par traktoru, kuru iegādājāties.

EZ: Viens no projekta punktiem man bija traktora pirkšana profesijas prestiža celšanai. Lai braucot pa ielu, visi puikas rāda ar pirkstu, ka tur brauc zvejnieks. Neviss iet piedzēries bomzis, kā visi saka. Zvejnieku prestižs ir samīdīts dubļos. Es braucu ar traktoru, bet daudziem tas nepatīk.

JŪRA MANĪ.

ZEM DEBESS ŽUMTA REIZ REDZĒJU TO,
MEISTARDARBU VISSKAISTĀKO.
TĀS OTU TRIEPIENI BEZGALA ZILI,
NEVARU BEIGT DOMĀT PAR TO MISTISKO ŪDENSPILI.

TAVI VIĻŅI AR MANIEM SIRDSPUKSTIEM
PULSĒ VIENOTĀ RITMĀ VIEN.
KO TU SLĒP ZEM VIRSMAS? VĒLOS UZZINĀT
UN TAVAS SKAISTĀS MELODIJAS PRĀTĀ KRĀT.

SKATOS UZ TEVI UN MIERU TIK ŽŪTU...
SAVAS DOMAS PROM AR VIĻŅIEM ES ŽŪTU...
TĀS SLIKTĀS NOSLĪCIMA DZIĻI LEŽĀ,
TĀS SKAISTUMU VAR IZSKAIDROT TIKAI ŠAI DZĒVĒ.

TAVS SĀLĀIS ŪDENS SKŪPSTA MANU ĀDU,
UN NEKAD NEESMU IZŽUTUSI SALDUMU TĀDU...
LAUŽOT VIĻŅIEM MANI AIZNEST PROM TĀLU,
SLIKTĀS DOMAS IZŽŪD, UN PRIEKU ES ŽŪTU.

TĀ UZKLAUSA MANI, MANAS DOMAS UN ŽŪTAS,
VISAS TĀS LABĀS UN VISAS, KAS GRŪTAS.
TĀ VIETA VIENMĒR BŪS AIZ STŪRA,
TĀ MANA MĪLĀ VIETA IR ŽŪRA.

Latvijas Hidroekoloģijas institūts

Jūras cēlni

Putni lido pārī skaistajai jūrai,
 Jūras cēlni liek putniem čivināt,
 Saule uzturisi liek izskatīties vēl skaistākai.
 Lēm ūdens peld zivis. Naktī nīlri ir skaļi,
 Bet lēm ūdens viss ir kluss, jo zivis gul.

Jūra dvēselē

Basās kājas iegrimot smiltīs,
 Tās mani piezemē, bet kā karogs turpinu plīvot.
 Debess pazino, ka drīz līs,
 Taču es rūpīgi vēroju jūru zem tās.

Vilni viens pēc otra sitās pret krastu.
 Jūra mani vilina, mani piesauc.
 Es neliekos zinīs par tās slaidu,
 Un došos pie tās, kasveicināties.

Pēc katra soļa zeme kļūst mitrāka,
 Katrs elpas vilciens šķiet smagāks.
 Acis mazliet maldina, ūdens virsma šķiet dziļrāka,
 Kaut vai tā nevaldāmi puto un šalc.

Līdz celiem jūtams jūras piezāriens.
 Un mutē ir pa laisam sajūt sāļumu.
 Kad peldos jūrā, vairs nejūtos viens,
 Esmu viens ar tās straumi, viens ar tās ritmu.

Ik dienā tās dziesma šalc manā sirdī,
 Kad eju pa jelu, mācos vai gulū.
 Tā manā dvēselē skandina ik brīdī,
 Skanēs līdz pat izelpai pēdējai.

Jums ir dēls Oskars un meita Paula Elisa. Jūs teicāt, ka kļūšana par tēvu 40 gados mainīja Jūsu dzīvi.

EZ: Es tiku pie dēla, pie meitas. Tā ideja par nozares saglabāšanu jau bija, bet tam visam nebija satura. Kad radās bērni, tad tam visam parādījās saturs. Es nevarēju pateikt, ka es to daru bezjēgā. Es varu sagaidīt divus, trīs, vai pat 10 gadus. Ja neizdosies man uzvarēt, izdosies manam dēlam uzvarēt. Tikai apzinoties savu pēctecību, cilvēks saprot, ka nozīme ir pagātnei un nozīme ir nākotnei.

Bērna vārdā Jums ir pat laiva nosaukta – “Paula”.

EZ: Jā, mana meita ir Paula Elisa. Kā gan meitas vārdā nenosauksi? Es nekaunos par savu dzimtas vēsturi. Es esmu tas, kas es esmu – kalps. Es kalpoju kungiem. Es cenšos kalpot pareiziem kungiem.

Runājot par amata prasmēm, kas ir bencelēšana?

EZ: Tas ir vienkārši uztīt galiņu uz striķa. Lai nenāk galiņš vaļā. Ja kādu grib ļoti zolīdi pasūtīt d..., es saku: “Paņem saiviņu un airē bencelēt galiņus jūrā”. Nevienš viņus nebencelē jūrā, tas jau sen jādara krastā.

Gunta Gabrāne

Kur es esmu ir labāk,

*Kur neviens nav,
Kur es jūtos draīāk,
Es šeit nejutos bēns,
un saule te spīd draīāk,*

*Tura netālu šale,
tukumā čuklamas kajas,
Tējs pūš sātis,
un meitenes apmārt mūrien daifas*

*un es jūtos kā mājās,
ar kājām mīlīti rēsat,
Es lūkojos debesis klajā,
un pēkšņi esmu gatava visu atdot...*

Alise Artihoviča, skolēns

Jūs esat par lokālas pārtikas ēšanu.

EZ: Ir jāēd lokāli, tev jāēd ir tas, kas tev ir šeit. Tad tev nebūs jāuztraucas par gaisa pārvadājumiem. Kad tu to ēd, tā garša šeit, viņa ir tīra. Visas zivis, kas ir veikalā, garšo vienādi, jo visas viņas ir sasaldētas. Katrai zivij ir sava garša. Tie, kas nav īsti ikrus ēduši, viņi pat nezina, kāda ir īsto ikru garša.

Kas ir Jūsu lielais sapnis attiecībā uz zvejniecību?

EZ: Pirmkārt, atjaunot nozari. Tas ir izdarāms, lai cilvēkiem būtu pieejamas vietējās zivs. Tas ir vienkārši – pārstājot miltu zveju, apstādinot visu. Tad būs trīs, četri gadi, un tās zivs atgriezīsies. Tad mēs varam sākt runāt, ka arī pašpatēriņa zvejnieks var ķert un tirgot. Pašlaik tas nav iespējams, jo nav ko ķert.

Kā Jūs uztverat zvejnieka lomu mūsdienu sabiedrībā?

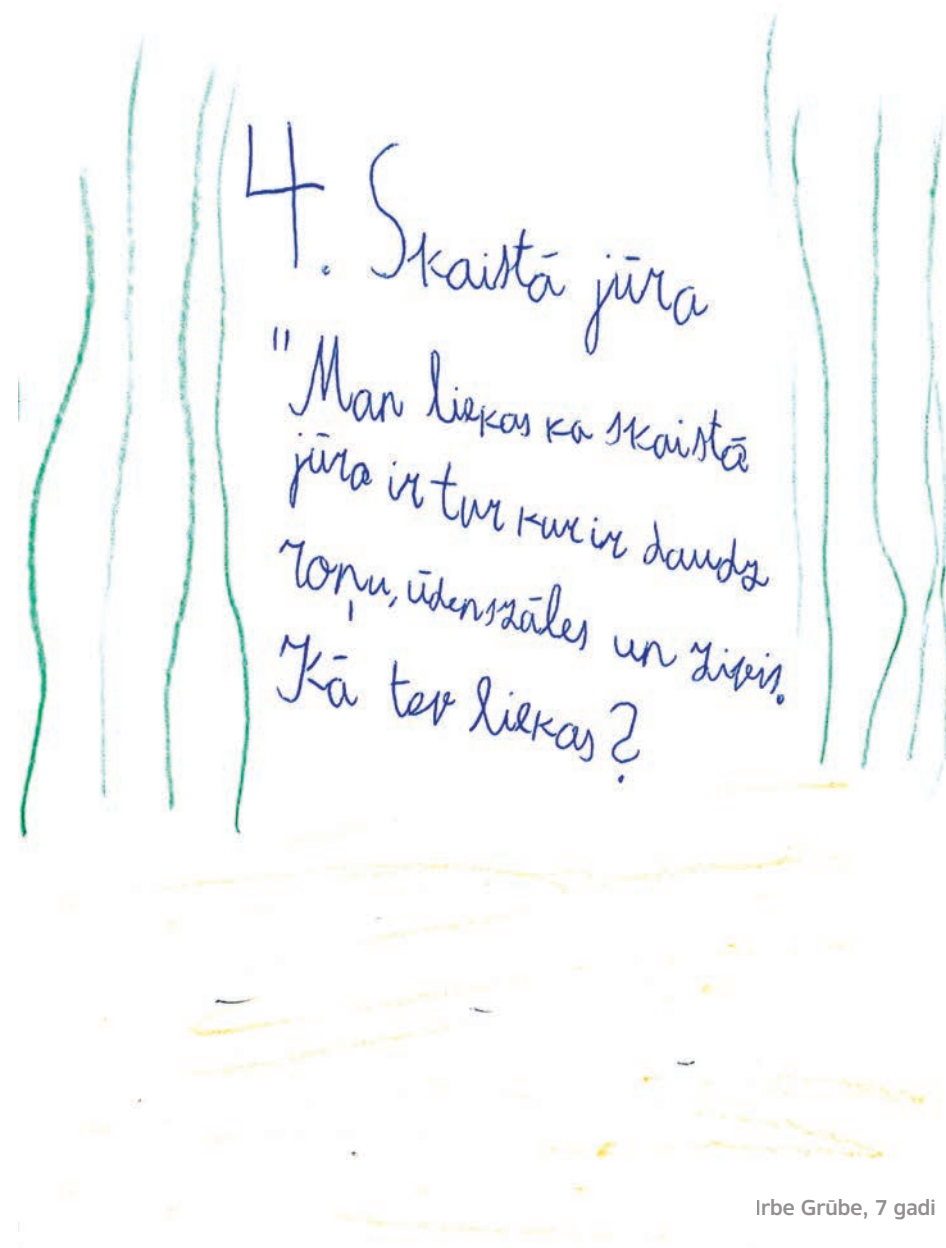
EZ: Zvejnieks, tas ir pa lielam, viņš ir Latvijas kultūras mantojums. Mēs cenšamies saglabāt to vēsturi. Mēs tagad centīsimies dabūt Eiropas naudu par tādām tēmām kā zvejniecība, kultūras vēsture, ka tā nav tikai jūras kāšana vai kaut kāda zivs dabūšana.

Jūs stāstījāt arī par mieru un atpūtu, ko rodāt jūras tuvumā.

EZ: Man nav bijušas normālas brīvdienas 10 gadus no vietas. Atnākot šeit, tev tā dzīve, viņa vienkārši lēnām bremzējas, tev nav jāsteidzas vairs. Es negribu, man negribas kaitot vai braukt uz Ēģipti. Man gribas to mieru, un tu vari dabūt to mieru. Tu vienkārši baudi to dienu. Dzīvojot pilsētā, tu šito nevari atļauties.

Latvijas Hidroekoloģijas institūts

Irbe Grūbe, 7 gadi

Mīlestība pret jūru, dzimtas saknes un cīņa par Plienčiema kūpu

Intervija ar Lieni Riekstu

Liene Rieksta (LR): Mūsu ģimene ir vieni no Plienčiema dibinātājiem. Mans tētis ir iezemietis – viņa senči šeit dzīvojuši vairākās paaudzēs, kopš ciema dibināšanas sākumiem. Visi viņa senči ir bijuši zvejnieki. Plienčiems ir ļoti sens zvejnieku ciematīņš; pirmie dati ir jau no 1738. gada, kad tas avotos minēts kā slavens kūrorts.

Tajā 1738. gadā, kad Plienčiems ir minēts kā kūrorts, šeit bija deviņas zvejnieku saimniecības. Un viena no tām saimniecībām ir tā māja, no kuras ir cēlies mans tētis.

Devītā paaudze, dzimtas mājas – tas rada ļoti spēcīgu piederības sajūtu. Vai visa Jūsu ģimene joprojām dzīvo tepat?

LR: Jā, mēs esam maza ģimene – mani vecāki, es ar vīru un mūsu trīs bērni, mana māsa ar dzīvesbiedru un bērnu. Mēs visi dzīvojam tepat apkārtnē.

Māsa dzīvo arī dzimtas īpašumā. Mēs ar vīru nopirkām savu īpašumu pirms tieši 10 gadiem, kas bija iesākts krievu laikos un nekad nebija pabeigts. Mēs te to iekopjam. Vēl tālāk, kur Jūs braucāt iekšā pāri ceļam, mans tēvs uz savas mantotās, atgūtās zemes ir uztaisījis viesu namu. Visi mēs esam kopā.

Kaut arī Jūsu tēva senči bija zvejnieki, viņš šo arodu neturpināja. Vai šī dzimtas vēsture ir atstājusi kādu citu mantojumu, izņemot pašu vietu?

LR: Tētis, lai gan nenodarbojās ar zveju pat hobbija līmenī, no saviem senčiem ir saglabājis **brīvību**. Viņš visos režimos un laikos bijis neatkarīgs cilvēks, kas spēj parūpēties par sevi un ģimeni, nekalpojot varai un režimam. Šo brīvības garu sevī nesam arī mēs ar māsu.

Dzīvošana mazā ciematā pie jūras noteikti veido īpašu raksturu. Kā šī vide Jūs ir norūdījusi?

LR: Es domāju, ka tas norūda. Dzīvot izteikti tādos ciemos ir līdzīgi, manuprāt, kā dzīvot džungļos. Izdzīvo stiprākais. Cilvēkiem ir diezgan asas mēlītes, un tad ir jāiemācās pastāvēt par savu ideju, par sevi, un neņemt visu īsti pie sirds. Ja tu tici tam, ko tu dari, tad, nu, tad, tad dzīvo.

Vai vietējā sabiedrība ir atvērta ienācējiem? Jūs minējāt, ka Jūsu mamma, kura šeit dzīvo ilgu gadu, joprojām netiek uzskatīta par vietējo.

LR: Jā, tā ir. Mana mamma šeit dzīvo jau vairāk nekā 40 gadus, un, man liekas, viņa vēl joprojām nav šejieni, un droši vien, ka arī nekad nebūs. Ilgu laiku bija tāda sajūta, ka tie, kas pērk īpašumus, tie nav tie vietējie.

Taču tagad tas pamazām mainās. Ir vairāk tie sajaukušies, ir vairāk tie, kas ir ieprecējušies no citām vietām.

Jūrīt, jūrīt.

*Jūrīt, jūrīt, kur tu peldi?
Nu, tu tālu neaizpeldi!
Panem līdzīgu zīdītiņus,
Un smiltiņas.*

*Kaijars lidos tev līdzīgi,
Dziedārs un smiesies,
Būs baltas un skaistas,
Kers zivis un ēdīs.*

*Atta, jūrīna, attā, jūrīna,
Un koki teica attā,
Un kūmi teica attā,
Un jūra aizpeldēja pamāta.*

Jūs stāstījāt arī par to, cik iedzīvotājiem ir raksturīgs vēss un ieturēts emocionālais fons.

LR: Jā, es domāju, ka mums visiem ģimenē tā ir. Mums ir diezgan vēsas, ļoti ieturētas attiecības. Mēs nesakām, kā amerikāņi, ka visus mīlam un tamlīdzīgi. Mēs to uzskatām par pašsaprotamu, bet skaļi nesakām.

Tās rūpes, manā skatījumā, tā jau ir tā mīlestība. Tāpēc tētis arī saka – ja ir labi, tad vienkārši ir labi, nav jāsaka visu laiku, ka forši.

Kāds ir Jūsu personīgais rituāls ar jūru?

LR: Jūra ir man dzīves sastāvdaļa, es pati personizēju jūru. Es eju un tad, kad es eju viena pati, es pat skaļi runāju, es izstāstu visu, kas man ir, kādas man ir problēmas, kādi man ir plāni. Tas ir man kā citiem uz baznīcu iet. Man jūra ir vieta, kur sakārtot domas un iegūt dvēseles mieru. Kad esmu satraukusies, es eju pastaigāties uz jūru, un tad atnāku mājās, un ir pilnīgi tā, it kā viss būtu noskalojies, aizskalojies. Man vislabāk patīk iet un skatīties uz jūru, kad viņa ir vislielākajā vējā un vētrā.

Jūs minējāt, ka dzīvojat ciešā atkarībā ar jūru. Kā tā izpaužas ikdienā?

LR: Mēs pielāgojamies tās radītajiem klimatiskajiem apstākļiem, un mēs katru dienu ejam pastaigā, lai to satiktu un sasveicinātos. Mēs jūtamies nepilnvērtīgi, ja kādudien tas neizdodas. Mums te ir vēlāki pavasari pa divām nedēļām. Kad aizbraucu uz Rīgu un redzu, kā viss sāk ziedēt, pēc divām nedēļām es atkal priecājos to visu redzēt mājās.

Gunta Gabrāne

Pārejot pie Jūsu profesionālās dzīves – sākumā studējāt ekonomiku?

LR: Jā, sākotnēji studēju ekonomiku un ieguvu maģistra grādu Latvijas Universitātē. Tas, varbūt, nāca mana tēva iespaidā, jo viņš iedomājās, ka kādam vajadzēs finansiāli vadīt viņa viesu namu, ko viņš taisīja. Pēc tam es gandrīz 20 gadus, precīzi 19 gadus ar trim dekrēta atvaļinājumiem, nostrādāju celbūves uzņēmumā Milzkalnē, darot dažādas lietas, kas saistītas ar kvalitātes vadību un ekonomiku.

Tagad Jūsu karjeras mērķi ir vērsti uz vides aizsardzību. Kas veicināja šo pārmaiņu?

LR: Esot dekrēta atvaļinājumā, es izdomāju, ka gribu darīt kaut ko, kas ļautu man justies brīvāk. Es negribu iet uz darbu piecas dienas nedēļā, astoņas stundas dienā. Es ieguva maģistra grādu darba aizsardzībā ar domu, ka sniegšu pakalpojumus, bet tas nav piepildījies līdz galam – joprojām strādāju algotu darbu uz pusslodzi, bet ar daudziem maziem darbiem. Taču šogad mans dēls stājās biologos. Tad es atkal kārtējo reizi aizdomājos par to, vai nestudēt vides aizsardzību. Varbūt, ka man ir jāuzzina, vai varētu uzreiz maģistratūrā, nevis bakalaurā, jo tās tomēr ir dienas studijas.

Es domāju par sabiedrības izglītības jomu. Arī privātiem uzņēmumiem paliek populāri domāt par zaļajām lietām, varbūt kaut ko tajā jomā.

Jūs pieminējāt savu dēlu. Kļūstot par vecāko bērnu, viņš, šķiet, kļuvis par Jūsu palīgu cīņā par dabas aizsardzību.

LR: Jā, mūsu bērni no dzimšanas novēro cieņu pret mammu dabu. Vecākais bērns jau ir mans palīgs un nākotnē, cerams, pārņems cīņu par kāpu saglabāšanu. Lai to darītu profesionālākā līmenī, viņš tikko ir iestājies Bioloģijas fakultātē.

Un tagad pievērsīsities tēmai, kas Jums ir ļoti tuva – dabas liegums “Plieņciema kāpa”. Kāda ir tās unikalitāte?

LR: Tā ir unikāls dabas veidojums. Šis dabas liegums ir dabas pērle un aizsargājams pat Eiropas mērogā kā “Natura 2000” teritorija. Seši hektāri šī īpašuma jau no ciema dibināšanas laikiem ir bijuši privātīpašums “Vabu laukums”, ko zvejnieku saimniecības izmantoja tiklu žāvēšanai un kuģu būvēšanai. Arī mans tētis ir mantinieks un līdzīpašnieks.

Jūs jau kopš mazām dienām esat cīnījies par šo vietu. Kādas ir galvenās problēmas, ar kurām saskaraties šobrīd?

LR: Jau no mazām dienām cīnījos par to, lai no toreizējā zivju ceha netiktu novadīti neattīrīti notekūdeņi. Cehs vairs nav, tā vietā ir kempings, un tagad turpinām cīņu par to, lai kāpas neizbradā.

Vislielākā sāpe ir tas, ka citiem nav tās mīlestības pret to vietu kā man. Tiek izlauzti un ugunskurā nokurināti kāpu aizsargpinumu žodziņi, ar kvadracikliem un motocikliem izbraukātas kāpas, nolauzti koki, izmētāti atkritumi. Kad redzu to visu, uz mirkli nolaižas rokas, bet tad atmostas senču spītība.

Mums ir arī briesmīgākā invazīvā suga – Spānijas kailgliemezis, mēs ar bērnu kaisām granulas, kas, varbūt, nav labi, bet nav citu variantu.

Jūrā.

Kad mēs atrākam uz jūru,
 Jūra ļoti skaļa ir,
 Viņa šalc un viņa dūc,
 Bet pat to mēs nedzirdam.

Jūrai vilni ļoti skaļi,
 Ūdens visu laiku skaļš,
 Bet neviens pat īsti nezina,
 Kāda jūra iekšā ir.

Jūra iekšā ļoti klusa,
 Ūdens ļoti caurspīdīgs,
 Iekšā jūrā tikai dzirdam,
 Kā vilni peld uz priekšu.

Iekšā jūrā tikai redzam,
 Kā augšā saule spīd,
 Kā augšā nāijas lido,
 Bet iegšā ūdenī zivis peld.

Virs ūdens redzam,
 Tikai ūdensrozes,
 Bet iekšā ūdenī,
 Ir daudz kas cits.

Lielas problēmas rada arī atbraucēji. Kāda ir situācija ar atkritumiem un autostāvvietām?

LR: Atkritumi ir gandrīz katru dienu. Mēs, nākot no jūras, kaut ko rokā atnesam. Mēs bijām pieradināti pie tā, ka, ko atnesi, to aiznes atpakaļ, bet tagad ir saliktas miskastes, par ko daži vietējie ir satraukušies. Tomēr es gribu cerēt, ka tas palīdzēs. Taču divainākais ir tas, ka atbraucēji vienkārši izmet atkritumus mežā. Vienreiz mēs ar māsu burtiski noķērām sievieti, kura izmeta plastmasas maisiņu mežā. Mēs likām viņai momentā savākt un ielikt mašīnā, sakot, lai viņa vairs uz šejieni nebrauc, ja tā dara. Vislielākais satraukums vietējiem ir par to, ka būšot vairāk cilvēku. Mums visiem nepatīk sveši cilvēki savā teritorijā, jo mēs to uztveram kā savu jūru, savas mājas.

Kā tūrisms ietekmē satiksmi Pļieņciemā?

LR: Tūrisms rada milzīgu spiedienu. Tie atbraucēji no Tukuma, Dobeles, Jelgavas, no visurienes te atbrauc, un tad ir reizēm tā, ka nobloķē ceļa galus. Māsa netiek ārā no sētas, jo mašīnas noliktas priekšā ceļa galam. Es vācu veselu galeriju video un bildes, lai argumentētu pašvaldības policijā, kāpēc viņi nedara savu darbu. Mēs esam tādi paši nodokļu maksātāji kā tukumnieki, bet mums ir jāmēģina izlavierēt starp mašīnām un jāsavāc atkritumi, ko viņi pie mājām izmet.

Vai vietējiem nav iespēju izveidot maksas stāvvietas?

LR: Manam tēvam bija doma atvēlēt savu zemes gabalu un ierīkot stāvlaukumu, kas atrastos pretī tai pirmajai laipai. Taču pašvaldības policija saka, ka jūra pieder visiem. Un, kad es mēģināju noskaidrot, cik cilvēki būtu gatavi maksāt, viena sieviete pateica: "Neko es nemaksāšu, es meklēšu tik tālu, kamēr es atradīšu par velti". Ja pašvaldības policija nesodīs, tas neatmaksājas.

Es pati, braucot, piemēram, uz Kolku vai uz Mežaparku, vienmēr atstāju mašīnu tikai tur, kur drīkst, un labāk samaksāju. Es mācos no tā, kā negribētu, ka kāds man dara.

Šogad kāpu aizsardzībā ir noticis liels pavērsiens – jaunas laipas un infrastruktūra. Vai varat pastāstīt par šo projektu?

LR: Jā, pēdējos divus gadus tika izstrādāts dabas aizsardzības pasākumu plāns liegumam "Plienčiema kāpa". Tieši pēc tā apstiprināšanas CFLA atvēra projektu, kas paredzēts "Natura 2000" dabas liegumu sakārtošanai.

Šobrīd mums ir izbūvētas vairākas laipas, skatu platforma, kas paver skatu uz deflācijas ieplaku, ierīkota tualete, atkritumu urnas, bērnu laukumiņi. Tiek sakopti arī biotopi – pīti kāpu nostiprināšie žodziņi, savākti bioloģiskie atkritumi, izplauti invazīvie augi.

Vai tam bija atbalsts no visiem vietējiem?

LR: Ironiski, ka arī šim projektam bija pretinieki – šoreiz vietējie. Un atkal jau ir jāveic skaidrojošie darbi, lai atbalstītu projekta īstenotājus. Bija viens cilvēks, kas sūdzējās, ka kāpnes esot uztaisītas tādas, ka tagad cilvēki netikšot uz jūru, jo visiem kājas sāp un pa kāpnēm nevarot pāriet. Tas ir pilnīgi mulķīgi. Viena taka ir speciāli pielāgota invalīdiem (ar pavadoni). Turklāt tik daudz māmiņu ar ratiņiem, kā tagad, es redzu laimīgas staigājam pa tām laipām, tas ir brīnišķīgi. Es pati trīs reizes esmu stūmusies ar ratiem un zinu, cik tas bija grūti.

Atgriežoties pie Jūsu personīgās dzīves – Jūsu vīrs ir no Rīgas. Kā viņš ir iemīlējies šo vietu?

LR: Mans vīrs, rīdzinieks, stāsta, ka, te pirmo reizi atbraucot, sapratīs, ka noteikti gribētu te dzīvot, un sapnis piepildījies. Sākumā viņš domāja, ka viņam jādzīvo tikai dzīvoklī Rīgā, bet tagad, kad viņš ar savu darbu un attieksmi ir uztaisījis šo ģimenes māju, viņš ir izpelnījies vietējo simpātijas. Viņš ir iemīlējies šo vietu, jo mēs to radām un strādājam pie tās.

Jums patīk skatīties uz priekšu. Jūs jau zināt, kur vēlaties atdusas vietu.

LR: Jā, es saviem bērniem jau esmu teikusi, ka vēlētos gulēt ar skatu uz jūru. Mums kapi ir uz kāpas – vienā pusē ir ciems, otrā jūra.

Paldies par sirsnīgo sarunu. Vēlreiz paldies, ka dalījāties ar savu stāstu un par Jūsu apņēmību saglabāt šo dabas brīnumu.

LR: Jūra ir tik ļoti saistīta – jebkura ūdens kustība atstāj ietekmi uz jūru. Mums rūp, ja to piesārņo, mums sāp, ka dara tai pāri. Un tā tas būs vienmēr.

Jūriņa

*Jūriņa ir skaista un silta,
Visas bēdas noskalo nost.*

*Lai katrs redz sevi jūras dzīlumā,
Bet jūrai nav dziluma.*

*Vilni ir kā sniegs,
Bet smiltis kā spilvens.*

*Vasarā visjaukākā,
Smilšu pili nav grūti uzcelt.*

*Un ohi saka - neej prom,
Bet mamma velk un velk.
Vīri saka - tu nu zcēli pili līdz galam,
Bet mamma saka - nebrīvē.*

Gunta Gabrāne

Jūrīn, jūrīn.

Jūrīn, jūrīn, kā tu vari savu dziesmu?

Kādu dziesmu?

Mu tu relaksējama!

A šo dziesmu, man palīdz vējš un putri.

Bet kas tev vēl palīdz?

Saulē.

Bet kad saule nāriet un putri aizlido?

Kamēr putri vēl neaizlido, viņi sauc man mēnesi.

Jūrīn, jūrīn, bet kāpēc viņi tev palīdz?

Tā tie ir mūsu draugi.

Eleonora Šteinholde, 11 gadi

Jānis Grudulis

Latvijas Hidroekoloģijas institūts

Mūžības meklējumos Kurzemes piekrastē

Intervija ar tēlnieku Ronaldu Jaunzemu

Ronalds Jaunzems (RJ): Es pats piedzimu Vecrīgā. Taču, visticamāk, tas ir gēnos – mana dzimta, manas saknes ir saistītas ar šo piekrasti. Es atgriezos atpakaļ šeit, gribēdams tikt ārā no tās pilsētas “kastītes”. Tēlniecība man ir dzimtas amats, un akmens kalšanas prasmes esmu mantojis no sava tēva. Manas dzimtas saknes ir gan Grobiņas, Bārtas, Skrundas pusē, gan tepat Sārnates apkārtnē. Mans tētis, lai gan piedzima šeit, visu dzīvi tiecās uz pilsētu. Savukārt mans vectēvs bija mežsargs, bet viņa brāļi bija jūrnieki un kapteiņi. Vectēvs pats sapņoja par jūru. Man likās, ka tas ir viņa neizdzīvotais pie jūras, jo padomju laikā šeit vairs nevarēja tikt klāt jūrai bez atļaujām.

Jūs ar savu partneri Līgu Jaunzemi (L.R.) esat stāstījuši, ka jūras un dabas klātbūtne ir vienīgais, kas attur Jūs pamest Latviju, neraugoties uz ekonomiskajām un sociālajām grūtībām. Kas Jums ir jūra?

RJ: Jūra ir kaut kas vairāk. Tā ir ļoti svarīga. Mēs to uztveram kā daļu no mūžības. Man jūra vienkārši neizdzēšas no apziņas. Tas ir kaut kas liels un spēcīgs, un vienmēr esošs. Tā ir kā pozitīva atkarība. Pat tad, kad mēs dzīvojam 2 km no jūras, mēs visu laiku dzirdam jūru, viņas klātbūtne ir jūtama. Jūra palīdz vērsties sevī, tā palīdz meditācijā. Mēs nevaram viņu ignorēt.

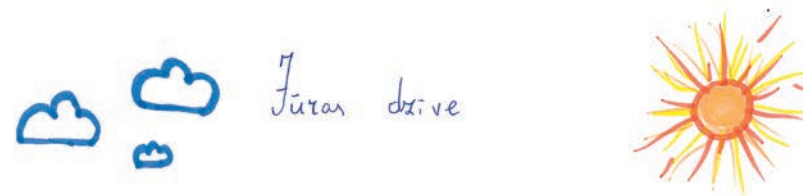
Jūs esat studējis Rīgas Dizaina un Mākslas vidusskolā un Latvijas Mākslas akadēmijā. Kā šī akadēmiskā vide savijās ar Jūsu praktisko darbu laukos un ar jūras klātbūtni?

RJ: LMA mēs ar Līgu studējām vienā kursā. Mans darbs vienmēr ir bijis saistīts ar to, ka māksla risina problēmas. Tāpat vien, pašizpaušmei, taisīt mākslu nav tik kaifīgi, ja tur nav kaut kā, kas jārisina.

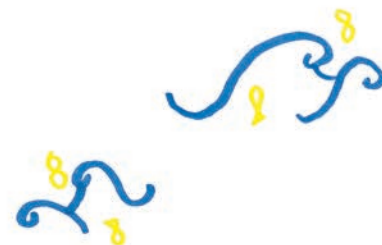
Piemēram, jau 2007. gadā mēs iesaistījāmies Mākslas akadēmijas projektā “Pāvilostas pelēkās kāpas aizsargāšana”. Mēs toreiz ar Gunas Grimstas iniciatīvu radījām radošus darbus un tikāmies ar Vairu Vīķi-Freibergu, lai valstiski izceltu problēmu. Tas beidzās ar pozitīvu rezultātu – kāpa tika saglabāta. Tas man deva sajūtu, ka mākslai ir lielāka jēga, ja tā risina problēmu.

Kā ir mainījusies Jūsu pieeja mākslai, kopš esat pārcēlies uz Kurzemi un uzsācis dzīvi prom no pilsētas ritma?

RJ: Agrāk, kad es burāju, es meklēju adrenalīnu jūrā, es skatījos uz viļņiem, vēja ātrumu, tur bija svarīgas detaļas, tehnika. Arī studiju laikā es aizrāvos ar tehnoloģijām, bet jutu, ka zūd radošums. Tagad es vairāk fokusējos uz zemi un ūdeni kā stihijām. Es strādāju ar akmeni un metālu, veidojot skulptūras, dekorus, vāzes, lampas, un manus darbus atpazīst pēc izkoptām granīta virpošanas prasmēm. Es atgriezos pie netīrām rokām.

Jūra manā dvēselē,
Tā kā mātes apstākļi.
Jūra manā dvēselē,
Tāda pati kā māte.

Jūras zibin ādenuvīrus,
Pare saulrietu tev parstāstīs.
Jā, tam kā dzintariņš,
Drošība tā kā uzturēt.

Un kad vētra sacelās,
Viņa jūta pacelās.
Un kad gaitmaņi nav nevienam,
Zivīm lūkos tān ir lūkos.

Jūras lielie viļņi šolē,
Smilšu graudiņi pārāk tīnāli.
Un kad mugin pētājas,
Jūras dzīve apstājas!

Elīna Hūne, 13 gadi

Man patika meditācijas mācība, kas norāda, ka klausīšanās ir visaugstākā lūgšana. Šeit, pie jūras, tu vari klausīties un uzņemt, kas ir ļoti svarīgi radošiem cilvēkiem. Esmu sapratis, ka es nevaru visu gribēt un kontrolēt. Es vienkārši daru tik, cik es varu. Tagad mani klienti no ASV, Nīderlandes un Francijas ir gatavi gaidīt pat divus gadus, jo viņi novērtē to, ka esmu īsts meistars, nevis korporācija.

Jūsu pašreizējais projekts un izstāde saucas "UZRĀVIENS", un tas ir ass protests pret vēja generatoru plāniem Kurzemes piekrastē. Kāda ir Jūsu mākslinieciskā un personīgā nostāja šajā jautājumā?

RJ: Man šī cīņa ir ļoti personiska. Es neesmu labs strīdēties publiskajās apspriešanās, tāpēc es zīmēju. Es negribu, lai cipari ir svarīgāk par jūtām, jo tā mēs varam nonākt situācijā, kad dzīvība vairs nav svarīga.

Mūsu Ventavas līdzenums un meži ir tas, ko gribētos pacelt un nest uz rokām, bet drīzumā šeit paliks vien baltas asakas, kas dursies acīs. Kad mēs braucām no Rīgas, mēs vienmēr gaidījām Ventavas līdzenumus, kas iedvesmoja un uzlādēja. Es nevarēju pat iedomāties, ka manos spēka gados Latvijā ienāks nesaprotami, monstrīgi balti stabi, kuru dēļ nāksies apsvērt scenāriju vispār atstāt dzimteni.

Jūs esat veidojis skices ļoti ironiskiem un simboliskiem vides objektiem. Vai varat paskaidrot dažas no tām?

RJ: Jā, es reaģēju uz situāciju ar skicēm.

1. Gleznas rāmis Ventavas līdzenumā: Plānoju reālu vides objektu – 3,7 metrus augstu, greznu, masīvu, tēraudā kaltu gleznas rāmi, tonētu zeltā. Šis rāmis paredzēts Vilhelma Purviša gleznai "Ziema", un es ceru, ka turbinās būtiski netraucēs ainavu uztvert. Tas ir ironisks veids, kā saglabāt ainavu arhīvos.

2. Pirsings Dieva ausīm: Tā ir skice akmens metāla skulptūrai. Kurzemes piejūras ciemats, starp trim dabas parkiem, no vienas puses bezgalīgi tāli, no otras – kāpas ieloks ir kā Dieva ausis. Bet, neskatoties uz vietējo iebildumiem, vēja elektrostaciju plānu turpina aplenkt gan no jūras, gan no sauszemes.

3. Vējš un Jūra kā mirgojoši eņģeļi: Mums šajā piekrastē nav pieņemts par šo tēmu runāt, bet tie baltie eņģeļi mēdz pārvērsties par īstām elles mašīnām. Es pat ietekmējos no Černobīļas AES skulptūras un uzskicēju savu versiju, kur paceltās rokās tiktu nests Ventavas līdzenums.

Jūs uzsverat, ka šis projekts radīs ne tikai vizuālu, bet arī skaņas un gaismas piesārņojumu. Kā tas ietekmēs Jūsu dzīvi?

RJ: Tiek runāts par nopietnu gaismas un skaņas piesārņojumu un vibrāciju. Mēs jau tagad redzam, ka, braucot pie Ventspils uz Rīgu, tu jūties kā zem naža asmeņiem, un vēl mirgo tās gaismas. Mums, radošiem cilvēkiem, kas dzīvo laukos, lai gūtu mieru un klātesamību, tas ir degradējoši. Ja man viss te mirgos, tad ko?.

Mēs šeit esam raduši to klusumu. Jūra, purvs, mežs – to tu vari klausīties.

Jūra

Jūrai pietrūkst maija,
Gaisa ūdens lido pa jūru,
Jūrai atspīd saules gaismā,
Peldoties var sajust daudz vairākus gaismā.

Jūras līdzenā peld butes,
Ar vienu plātīti ūdens mutes.
Jūrijā ūdens ir augsts,
Bet ūdens līmenis ir augsts.

Darītais vēja ir daudz,
Bet jūra peldēties sūc.
Dzīvī grūti sauloties
Un darīti grūti peldēties.

Darīti peldēt pat ziemā,
Kā, kas ne, gaicla un zīmē naitras ziemā.
Jūra - upju nāminā,
Upes vienmēr pie vienas nāminā.

Ir bijušas diskusijas, ka vēja parki, iespējams, nebūs pat valstisks ieguvums, bet gan privāts bizness, un elektrība joprojām maksās dārgi. Kāds ir Jūsu viedoklis par alternatīvām?

RJ: Labums aizies citur, bet mums paliks asakas. Esmu dzirdējis, ka, iespējams, tiks tikai formāli iebakstīts kaut kas jūrā, bet tas neražos elektrību. Un, ja ražos, tā ir privāta kompānija starp Latviju un Igauniju, un mēs būsīm savu jūru atdevuši, lai kāds taisītu naudu. Mums pašiem pēc tam par to elektrību būs jāmaksā.

Es redzu, ka laba alternatīva ir saules enerģija. Saules paneļi ir uzliekami, noliekami. Tie nerada skaņu un vibrāciju, un tos var demontēt, neatstājot tik būtisku ietekmi. Mēs zinām, ka tas strādā. Tāpēc es saku tiem, kas mūs sauc par pretiniekiem, ka mēs neesam pret progresu, bet par citām alternatīvām.

Jūs pieminējāt arī bioloģisko daudzveidību un jūras ērgļus.

RJ: Jā. Mēs ar Līgu aktīvi iesaistāties projektā, kas pēta jūras bioloģisko daudzveidību, lai saprastu, kuras vietas ir jāsargā no vēja parkiem. Ir bagātas gliemeņu vietas, kas attīra jūru, un potenciālās mencu nārsta vietas. Attīstītāji grib vietas tuvu mūsu pētījumu vietām, kur ir akmeņaina grunts, bet mēs sakām: "Esiet tik mīļi un pārvietojieties vismaz 150 metrus tālāk uz citu vietu".

Runājot par jūras ērgļiem – ornitologi stāstīja, ka jūras ērgļi vispār neizvairās no ģeneratoru turbīnām, tāda ir viņu daba, un tie vienkārši triecas iekšā. Mēs jūras ērgļus liekam pie jūras klāt, tie simbolizē to jūras varenumu.

Mareks Bērziņš

Citas sajūtas

*Man mamma reiz teica,
Ka var mēķēt tikai cilsēkars,
Bet viņa nepateica,
Ka drīz iemīlēšu citus spēkus.*

*Kad pirmo reizi kājas iegremdēju ūdenī,
Un pirmsti aizskāra ūdenszāles, maigās
Es nezinaju ka mīlestība šī,
Mani visu mūsu vajās*

*Tā viena vasara,
Kuru pavadiju pie jūras krasta,
Kad man nenabiera neviens asaka,
Un mana dūsele tur lika atkrist.*

Alise Artihoviča, skolēns

Atgriežoties pie Jūsu ģimenes dzīves pie jūras – Jūs esat atļāvušies dzīvot ļoti pieticīgi, bet autentiski.

RJ: Mēs dzīvojam ļoti askētiski, un mums pat nav viesistabas. Mēs esam izvēlējušies labāk pieticīgāk, bet īstā dabā. Tas ir tas, kas uztur mūs pie dzīvības. Pilsēta mūs fiziski un emocionāli nicina ārā. Es mācos meditāciju kopš 16 gadu vecuma, un ideālākā prakšu vieta ir pie jūras, kur siltas smiltiņas atslābina un vējš palīdz vērsties sevī. Mūsu dēls (Nandijs) ir uzaudzis praktiski pie jūras smiltiņās. Viņš man prasa, kad mēs brauksim uz jūru, viņam tās pietrūkst. Kļūstot par tēvu, es sapratu, ka man ir jābūt piesardzīgam. Bērni ir ievainojami, un par viņiem ir jā rūpējas. Kad ir bērni, ir jābaidās, jo viņiem ir vajadzīgs atspazs. Es cīnos arī par ainavu, ko atstāšu dēlam.

Jūs stāstījāt par to, ka tagad Jūsu darbs ir mainījies – agrāk meklējāt adrenalīnu jūrā, tagad mieru. Kā tas izpaužas ikdienā?

RJ: Pēc tam, kad man ārsti pateica, ka manas veselības dēļ es nevaru vairs traktot un jānomierinās, es tagad labāk lasu akmentiņus pie jūras. Es meklēju apaļus, perfektus, simetriskus akmentiņus – kā lodītes, kā medaļas. Tie aiziet kā dāvanaiņš maniem ārzemju pasūtījumiem. Tas atkal ir domu grauds cilvēkiem – vai tas ir mehāniski radīts, vai daba? Jūra un daba ir tas, kas mūs vada. Mēs cenšamies mazāk nodarīt pāri otram, gan cilvēkam, gan dabai. Mēs par to vismaz domājam.

Noslēgumā, kāds ir Jūsu vēlējums citiem, kas dzīvo un strādā pie jūras?

RJ: Es domāju, ka mums vajag lielāku domubiedru grupu. Ja kāds saka, ka negribi progresu, vajag teikt: nē, mēs esam par progresu, bet par citām alternatīvām. Ir jāapzinās, ka mēs esam daļa no mūžības. Jūra ir nekontrolējama, un tā ir dāvana. Mēs esam retums, kas jūt šo dabu. Ir baigi labi vienkārši būt par sevi un dzīvot šeit.

Latvijas Hidroekoloģijas institūts

"Jūras dvēsele"

Jūras dzīvo dvēselē,
Ūdens, kas savus stāstus stāsta klusumā,
Ritmasmas sīrumba kā sena atmiņa,
Atdzīvinot dvēseli saules pieskārienos,
Skatīd kā jūras šūpuldziesma.

Dziesmas putni čivina, dabas skaņas rotalās,
Vējš, kas pārnes mūsu sapņus,
Ēnas, kas gar sapņiem nētajas kā stāstu stigas,
Skatīdies uz dzirkumu,
Elpa saskar ar vilņu ritmiskumu,
Lūkojot debesskrāpju krāšņumā,
Elpa dzīvības gaismā,
Saulē rada jūras dvēseli, kur pasaules noslēpums miedz un plūst.

Sajūti Baltijas jūras saulārtu,
Tumšās ūdens mikstums kā stīga vijas,
Arkārtīgais skaits uz horizontu,
Saules stārs spīd uz vilņiem,
Tumšās debesis kā stāsta ilustrācija,
Smiltis rakstīs jūras dvēseli, kur katrs vilnis nes lidei manu mīlestību un cerību.

Evita Sprudze, skolēns

Jūra un zveja Sīkragā

Intervija ar Vili Priedi

Intervijas vieta: Viļa Priedes sēta Sīkragā, 2013. gada intervijas fragmenti, atsaucies uz notikumiem līdz 2018. gadam)

Mūsu galvenā interese ir par dzīvi Sīkragā, jūru un zveju. Cik sen Jūs jau dzīvojat Sīkragā?

Vilis Priede (VP): Labdien. Es esmu no 36. gada dzimis Rīgā, tā pasē rakstīts. Uz Sīkragu mani atveda 1937. gadā, es biju gadu vecs. Lībiešu zvejnieku ģimene mani paņēma no patversmes.

Tātad Jūs esat uzaudzis zvejnieku ģimenē?

VP: Jā, tiešām zvejnieku ģimenē. Un šī māja, kurā mēs esam, ir tā pati, uz kuras visu laiku ir dzīvots. Visi te bija zvejnieki.

Vai Jūs iemācījāties lībiešu valodu?

VP: Jā, ģimene runāja lībiski, un es kā skolnieks pilnīgi pārvaldīju lībiešu valodu. Vecie zvejnieki piekrastē visi runāja lībiski. Bet tagad vairs nav neviena, ar ko runāt.

Kad Jūs pats sākt zvejot?

VP: Es sāku zvejot 1952. gadā. Man vēl bija knapi 16 gadi. Es izgāju trismēnešu kursu Rīgā. Tur bija kaut kāds zivrupniecības tehnikums Alfrēda Kalniņa ielā.

Jūs kļuvāt par profesionālu zvejnieku, tas nozīmēja arī darbu tālajās jūrās?

VP: Jā. Es vēl izgāju kuģu vadītāja kursu 1959. gadā un mehāniķa kursu 1963. gadā. Uz traļiem un kuģiem kādus septiņus astoņus gadus. Tas nozīmēja visu laiku būt prom no mājām. Mēs bāzējāmies Kolkā, Mērsragā, Engurē, beigās Rīgā un Ventspilī.

Kāds bija Jūsu iespaids par zvejas praksi tajā laikā, īpaši par traļiem?

VP: Kolhozam bija jāpilda plāni. Bija laiks, kad es sāku zvejot uz traļiem (ap 62. gadu), kad izkāsa cauri mencas. Lai gan tiem bija jābūt noteiktiem acu izmēriem, lai sīkās zivis iet cauri, tika liktas mazākas acis. Divi gadi un mencas bija cauri. Mazos lucīšus (sīka lucīši) malām pat 10 tonnu apjomā, lai tiktu pildīti plāni. Tā visa piekrastes zveja tika iznīcināta.

Kā notika nozvejas uzskaitē pirms kolhoza laikiem? Vai lībiešu zvejnieki rakstīja žurnālus?

VP: Nē, nekad tādus netaisīja. Toreiz bija tā, ka zivis vienkārši krita zālē, un pieņēma (tāds Oskars) uz sienas ar krītu uzrakstīja vārdu un cik tika pieņemts (vai tur tonna, vai pusotra tonna). Nozvejas žurnāli parādījās tikai 52. gadā.

Kuras zivis bija svarīgākās piekrastes zvejniekiem?

VP: Bute un reņģe ir lībiešu galvenais uzsvars. Mēs stādījām reņģes. Fabrikā, kura bija Sīkragā un darbojās jau no 56. gada, reņģes lika lielās čanās (kublos) ar sāli un pēc tam mucās sūtīja uz dziļo Krieviju.

Vai mencas bija nozīmīgas Sīkragam?

VP: Mencas nāca 43. un 44. gadā. Tās zvejojām ar āķiem – ap 500 āķiem vienā metā. Vienā reizē bija ap 100 kg zivju. Menca pazuda, kad es sāku zvejot uz traļiem.

Vai Jūs zvejojāt arī zušus?

VP: Es zvejoju zušus, un man ir zušmurds. Bet tagad to nevar likt iekšā. Zutis ir baigi labs.

Vai Jums savā sētā ir saglabājušies kādi seni zvejas piederumi?

VP: Jā, man ir šī laiva, ar ko es pats gāju jūrā. Tā varētu būt ap 57. vai 58. gadu. Man ir pagrabā spainis ar sāļtām butēm. Es vēl tagad uz ziemu sāļju butes (3–4 spaļi). Tām gals ir nost, zivis iztīra un saber ar pliku sāli.

Kā Jūs vērtējat zvejas situāciju mūsdienās?

VP: Tagad jau tie makšķernieki visādi velk malā, tāpēc vairs nav to zivju tai jūrā. Likumi ir stulbi – zvejniekam liegums 100 m no krasta, bet makšķerniekiem atļauj visu. Vislielākā nelegālā zvejniecība ir jūrā, kur ķīniešu tīklus ar maziem pludiņiem liek, kas nav redzami.

Kāda bija zvejnieku ikdiena, kad stipri vēji neļāva doties jūrā?

VP: Tāpat bijis, ka pāris reizes mēnesī tikai gāja jūrā. Bet tai laikā izpeļņa bija smuka, vidējam zvejniekam bija ļoti labs izpildījums. Tad nauda iekrājās.

Mēs zinām, ka Jūs vēl gājāt jūrā līdz pat 2018. gadam. Jūsu sēta ir slavena ar to, ka Karāls – Jūsu zirgs – vēl velk laivu uz jūru?

VP: Karāls (Karalis) ir mans zirgs. Viņš ir tikai vasarnieks, jo viņam patīk stundām skatīties jūrā.

Gunta Gabrāne

Jūras

Jūras pasaule ir daudzās,
 Līta par citu skaistāka,
 Līta par citu lielāka,
 Var būt arī mazāka.

Jūras dīvēle ir skaista,
 Bet jūras sirds vēl skaistāka,
 Jūras saulīti ir skaisti,
 Bet jūras skati skaistāki.

Zivis peld un vilpi laistās,
 Cik labas domas dzīve dod,
 Ka nevar par citu padomāt, jo jūras ir tik skaistas.

Tā spēdzošas, ir mirdzošas,
 Par ko vēl labu domāt?

Vīnas iedzīvotāji tas dzīvo,
 Keabji, delfīni un zivis,
 Koralli un daudz kas cits,
 Kas dzīvojas tos pastēpjas.

Jūras pasaule ir daudzās,
 Līta par citu skaistāka,
 Līta par citu lielāka,
 Var būt arī mazāka.

Bet daudzās amurspīdīgās jūras,
 Par mūsu jūru skaistākas?
 Bet tas nenozīmē to,
 Ka tās ir daudz labākas!

Saruna

Intervija ar Ingrīdu Andersoni Latvijas Hidroekoloģijas institūta vadošo pētnieci

Ingrīda, Jūs esat vadošā pētniece un jau gadiem strādājat jūrā. Mūsu saruna ir par profesijas pievilcību. Kā radās doma par jūras pētniecību? Vai tas bija bērnības sapnis?

Ingrīda Andersone (IA): Jā, esmu jūrmalniece. Bērnībā, kad dzīvoju Jūrmalā, man nekādu domu nebija ne par kādu jūras pētīšanu. Taču man bija bērnības draugs, gadu jaunāks puika, kurš bija izlasījis visas pasaules grāmatas. Viņš stāstīja visu ko, visticamāk, par Darvinu, kurš ceļoja. Viņš bija sataisījis kļūt par jūras biologu. Sākumā es domāju, ka varētu būt kaut kas, piemēram, kuģa ārste.

Tomēr bija arī cita lieta. Pēdējos padomju gados bija šausmīgs piesārņojums jūrā. Es atceros situāciju, kad mans tētis lika zīmes "peldēties aizliegts", un tu iebīdi jūrā tādā ļoti piedrazotā ūdenī. Es domāju: "Kā, nu, tak nevar šitā, kaut ko tak vajadzētu darīt lietas labā".

Kā nokļūvat līdz Bioloģijas institūtam un specializācijai jūrā?

IA: Kad iestājos biologos, man jau nebija izvēles – bija pa to jūru kaut ko jādara. Man tā kā augi vairāk interesēja nekā dzīvnieki, bet toreiz Botānikas katedras vadītājs Valdis Balodis mani aptaujāja un virzīja tālāk, jo teicu, ka mani jūra interesētu. Viņš man teica iet pie Andra Andrušaiša Bioloģijas institūtā. Sanāk, ka Bioloģijas institūts bija mana pirmā darba vieta jau no studiju laikiem. Es sāku tur strādāt 1993. gadā, un vēlāk, 1995. gadā, tika dibināts Hidroekoloģijas institūts.

Jūras pētniecība bieži saistās ar romantiku. Kā Jūs raksturotu jūras profesijas pievilcību?

IA: Tas, es domāju, ir ļoti personīgi. Man tā bija tāda paralēlā realitāte. Man šķiet, ka ikdienas dzīve nebija tik baigi forša.

Kad es tiku uz kuģa, mums kādreiz bija kuģis "Antonija", sākumā man bija pilnīga eiforija: "Moins, uz tā kuģa!". Tā kā tāda kaija vētrā. Kādreiz, kad uzbraucām jūrā un prognozēšana nebija precīza, bieži vien nebija nekā laba. Citiem bija slikti, bet man bija eiforija. Es domāju, ka tas ir dzīves papildījums.

Jūs esat vadošā pētniece. Vai Jūs nevarētu palikt krastā un tikai rakstīt publikācijas?

IA: Nē, es domāju, es dēļ tā vienkārši atnācu uz šejieni. Man nepatīk sēdēt krastā. Es domāju, kas es būtu par jūras zinātnieci, ja es sēdētu šiten te krastā un domātu, rakstītu? Es esmu kā šūvējs, kas nekad nepiegrīz drēbes, ja neiet jūrā. Es visu nometu un eju braukt jūrā. Vīrs un bērni to ir pieņēmuši kā force majeure, ar ko nevar cīnīties.

Kādā jūras pētniecības jomā Jūs esat specializējusies?

IA: Pēdējā laikā šī joma ir jūras zemūdens biotopi. Tā laikam ir tā mana kaislība. Mēs braucam ar savu laivu un tur filmējam zem ūdens, pētam. Man tomēr kaut kā gribas saprast, kā tas viss tur darbojas – kā sauszeme ietekmē to jūru, kādi tie procesi notiek. Kā visi tie organismi darbojas, piemēram, kā gliemenes ar alģēm kopā dzīvo. Tikai ūdens virspuse ir skaisti, bet nav pietiekami.

Latvijas Hidroekoloģijas institūts

Akmens sēkļi, kas ir iecienīta dzīvotne daudziem zemūdens organismiem, var būt veidoti no laukakmeņiem vai dolomīta plāksnēm. Tie ir blīvi apdzīvoti biotopi, kas ir svarīga barošanās vieta zivīm, tostarp butēm un mencām, un putniem. Mēs pētām to, kas tur dzīvo – gliemenes, jūras zīles, tārpji, mazās sānpeldes, garneles. Savukārt smilts sēkļi, kas atrodas pat 20 vai 30 metrus zem ūdens, ir visplašāk cilvēku izmantotais biotops zvejā, un tas ir visvairāk ietekmētais biotops.

Iešana jūrā nozīmē arī niršanu. Jūs minējāt, ka tas prasa pašdisciplīnu, vai ne?

IA: Niršana patiešām nav vienmēr komfortabla. Ir bijušas situācijas, kad ienirsti un saproti, ka galīgi nav labi – piemēram, auksts gaiss, kas nāk tērpā, sajūta, ka esi slapjš. Tādā brīdī ir pašdisciplīna. Es saku sev: "Viss, elpo!". Jāatceras jogas prakses, ka izelpai jābūt divreiz garākai par ieelpu. Un tad ar prātu jānodala sevi no ķermeņa, kurš saka, ka nav labi. Es saku sev: "Tev ir jāpaņem paraugi, un tad, kad tev būs paraugi, tad tu varēsi iet ārā". Reiz man bija situācija ar igauņiem, kad viņi palaida mani ar aizgrieztu balonu. Es ieniru divu metru dziļumā un sapratu, ka nav gaisa. Man nācās izlīst ārā. Pēc tam es sevi pierunāju ienirt otrreiz, sakot: ja tu tagad neienirsi, tu nekad vairs neienirsi.

Kā Jums sokas ilgajās ekspedīcijās?

IA: Jūrā, kad tu brauc, kolēģi kļūst kā ģimene. Tie cilvēki, kam patīk, nemainās un paliek ilgstoši. Mēs rēķināmies ar to, kas mums ir, un pieņemam viņus, jo tu ne vari izvēlēties ne tēvu, ne māti, ne bērnus. Tas ir tas skaistums. Mēs arī negaidām no otra to, ko viņš nevar dot.

Gunta Gabrāne

Jūras dvēsele

Kādā mistiskā parasausa rītā,
Jūras migla vijas pa lagu iekšā.
Bez skaņas un bez jebkādas maras,
Tā iesagās man blakus, iekustot atskanās.

Ah, kā parasausaigā jūras migla!
Tā ir tik skaista, mīksta, maiga.
Kaut es spētu to notautstīt,
Un savas rīsas nelaimes iekautstīt.

Tālumā die jūras apmašina kāds sauc,
Pa rīsiem bēdīgiem rīkšiem tā brauc.
Tā ir jūras dvēsele, kas sevi sauc,
Jūras ūdeni ar debesīm kopā jauca.

Jūrnieris šā rātsūdeni pēdīkums saka:
"Šorīt jūrai ļoti spēcīga smaka!"
Jūrnieram laime jūrnaturā šai ūdenī,
Tik krāsainu kā krāsas sienpūdēnī.

Visas krāsas ūdenī jaucas,
Kā mūsu laime mūsas spraucas.
Mums katram atliks tik ielaist to,
Kas pie mums tā traucas.

Artis Zabarovskis, 19 gadi

Ja mēs runājam par jūru, kas ir visbūtiskākā ziņa, ko Jūs vēlētos nodot cilvēkiem?

IA: Man vienmēr liekas, ka cilvēki aizmirst, ka jūra ir tā, kas saņem visu. Tiklīdz esi aiz kāpām un vairs neredzi jūru, tev liekas, ka tava dzīve ir citur prom. Bet viss, ko tu esi nometis zemē, nonāk jūrā. Viss, kas notiek, piemēram, Latgales laukos, agri vai vēlū nonāk jūrā. Visi cikli – oglekļa, slāpekļa, fosfora – gala beigās nonāk jūrā. Pat motoreļļa, ko izlej Rēzeknes servisā, aizskrien līdz jūrai.

Jūrai nav nekādu problēmu, tās rada par daudz cilvēku apkārt. Ja mēs pārtrauktu ietekmēt jūru, mēsot, cirst mežus vai ķert zivis, viss atjaunotos. Mēs redzētu, ka ar jūru nav problēmu 20–30 gadu laikā. Tāpēc es saku: “Nemēslojiet mežā!”.

Vai Jūs ieteiktu jaunajai paaudzei kļūt par jūras pētniekiem?

IA: Es ieteiktu, protams, bet tas prasa tādu romantiku un uzturēšanos. Ja kļūsti par juristu vai ekonomistu, tev gandrīz droši būs darbs. Ar jūras biologu tev ļoti tā kā jāgrib, jāiesaistās, jādarbojas un jāmeklē visādas iespējas.

Noslēgumā, ja Jūs varētu asociēties ar kādu jūras sugu, kas Jūs būtu?

IA: Labs jautājums. Es izvēlētos gliemeni. Mēs runājam ar kolēģi, ka gliemenes ir ļoti cilvēcīgas. Ziemā, kad viņām ir grūti apstākļi, viņas gribētu asimilēt kaut ko vairāk, bet nav ko. Savukārt vasarā, kad viss ir labi, viņas kļūst izvēlīgas, jo negrib asimilēt visu, kas ir piedāvājumā. Viņas izvēlas kaut ko no tā visa. Tas ir ļoti cilvēciski saprotami.

Mareks Bērziņš

Mana jūra un zeme.

Mana jūra un zeme,
Saubrieti, vilņi, sāļona.

Jūra un zeme ir mana
sirds, harmonija un dvēsele.

Mana jūra un zeme,
Skaistāka par visu.
Man, skatoties uz jūru,
Es zinu, ka zeme ir miera.

Zeme. Jūra. Dvēsele. Sirds.
Mūsu zeme ir bagāta.
Tai ir jūra, mēs un paša zeme.
Tai ir labestība, sirds un dvēsele.

Mana jūra un zeme!
Tāpatceras ka mēs esam bagāti:
Ar mūsu jūru, zemi, un galvenais
Mūsu sirdi un dvēseli.

Amēlija Krievkalne, 11 gadi

Jūra dvēselē

Lilās dzelmes un putnu skaņas
 Melnos ūdeņos mūžība lejas.
 Saules starojums un mākonu skrējieni
 Jūra dvēselē manu sapņu kļajums

Zvaigžņu gaismā,
 Jūra klusumā driesma manu māca
 Dvēsele šķita kā mirdošs šķērslis,
 Jūra mana dvēselē

Vienatnē krastā, saules miglā,
 Es speru soliņu pa smiltīm,
 Savādāku es gaidu, vēju vel.

Tā es kluso jūru savā dvēselē vestu
 Dvēseles miera un brīvības sajūta
 Jūra manā dvēselē – mūžības gals.

Latvijas Hidroekoloģijas institūts

Kad kritīs debesjums,
 Dauchi cileēki nūms,
 ja jūra izsūs,
 grūti ap nirdi mums būns.
 Bet mēs neclaram neka, lai pasauli glābtu,
 mēs tikai gaidām, lai nāds noņemtu no lāstus,
 ir tik daudz iespēju,
 Bet liekas, es tikai vārdus tēvju,
 Cik reizes var nācīt vārdu un to prasīu,
 lai tikai iegūtu vārdu par teicenu brāšu,
 tādēļ debesīs nedrīkst krist,
 un aule nedrīkst atchist,
 Jūra nevar zūt,
 ja tad pēkšņi, eiri šīs rēkas jūt

Baltijas plakangliemene

(*Macoma baltica*)

Baltijas plakangliemene (*Macoma baltica*), kas pazīstama arī kā Baltijas plānčaulgliemene, ir neliela divvāku gliemene, kas plaši izplatīta Latvijas piekrastē un citur Baltijas jūrā. Šī suga ir ekoloģiski nozīmīga, kalpojot par barības avotu daudzām jūras dzīvnieku sugām un uzlabojot ūdens kvalitāti.

Baltijas plakangliemenei ir raksturīga ieapaļota, plāna čaula, kas parasti sasniedz 1-2 cm diametrā. Čaulas krāsa var būt sārta, zilgani sarkana vai gandrīz balta. Šīs gliemenes apdzīvo smilšainas un dūņainas jūras dibena nogulsnes līdz 20 metru dziļumam un spēj izturēt zemas ūdens temperatūras. Baltijas plakangliemene ir plaši izplatīta Baltijas jūras reģionā un sastopama arī Ziemeļjūrā.

Baltijas plakangliemene ir divdzimumu suga, kas nozīmē, ka tām ir atsevišķi tēviņi un mātītes. Vairošanās sezona parasti ilgst no februāra līdz maijam un atkārtojas rudenī. Mātītes izdēj olas ūdenī, kur tās apaugļojas ar tēviņu spermu. No olām izšķīļas kāpuri, kas brīvi peld pa ūdeni vairākas nedēļas. Pēc tam tie nogulsnējas uz jūras dibena un attīstās par pieaugušām gliemenēm. Baltijas plakangliemenes mūžs ir aptuveni 3-6 gadi, atkarībā no augšanas ātruma un vides apstākļiem.

Baltijas plakangliemenes ir filtrētāji, kas barojas ar planktonu un detritu. Tās iesūc ūdeni caur vienu sifonu un filtrē barības vielas, pirms ūdeni izvada caur otru sifonu. Šī barošanās metode palīdz uzturēt ūdens tīrību, noņemot no tā suspendētās daļiņas. Baltijas plakangliemenes ir nozīmīgs barības avots dažādām zivju, putnu un vēžveidīgo sugām. Tās kalpo arī kā bioindicators, kas atspoguļo jūras vides kvalitāti. Piesārņojums var negatīvi ietekmēt Baltijas plakangliemenes populācijas, tāpēc to skaita izmaiņas var liecināt par vides veselības stāvokli.

Baltijas plakangliemenei nav tiešas ekonomiskas nozīmes cilvēkiem. Tomēr tā ir svarīga jūras ekosistēmas sastāvdaļa, kas veicina ūdens kvalitāti un kalpo par barības avotu daudzām komerciāli vērtīgām zivju sugām. Turklāt Baltijas plakangliemenes tiek izmantotas kā bioindicators, lai novērtētu jūras vides piesārņojuma līmeni.

Lai gan Baltijas plakangliemene ir neliela, tai ir nozīmīga loma Baltijas jūras ekosistēmā. Tā ir vitāli svarīgs barības avots daudzām jūras dzīvnieku sugām, veicina ūdens tīrību un kalpo kā vērtīgs rādītājs jūras vides veselībai. Šī mazā, bet izturīgā gliemene atgādina par to, ka pat vismalkākās radības var būt būtiskas ekosistēmas sastāvdaļas.

Gunta Gabrāne

Izdevums tapis LIFE programmas projekta “Jūras aizsargājamo biotopu izpēte un nepieciešamā aizsardzības stāvokļa noteikšana Latvijas ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā” LIFE 19 NAT/LV/000973 LIFE REEF ietvaros.

Projekts LIFE REEF tiek īstenots ar Eiropas Savienības LIFE programmas un Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijas finansiālu atbalstu. Izdevums satur tikai projekta LIFE REEF īstenotāju redzējumu, Eiropas Klimata, infrastruktūras un vides izpildaģentūra nav atbildīga par šeit sniegtās informācijas iespējamo izmantojumu.

